

РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1 Теоретичні основи формування системи фінансового моніторингу

Сучасному етапу розвитку економічних відносин характерні й активне удосконалення фінансової системи в усьому світі, і постійне розроблення та розвиток ІТ технологій, а також всеохоплююча глобалізація. Все це сприяє щодалі швидше проводити фінансові операції, що надає можливість навіть легальним фінансовим інститутам пропускати нелегальні кошти. Тому загроза легалізації коштів, отриманих незаконним шляхом, все більше росте і зараз уже сягає глобальних масштабів.

А прагнення боротися з відмиванням нелегальних коштів - це позитивний і дієвий крок до ефективного розвитку демократичних ринкових відносин. Результативність процесів фінансового моніторингу прямо пропорційно залежить від знання та розуміння відповідних законодавчих актів і норм, теоретико-методологічних засад організації та проведення фінансового моніторингу, загальних особливостей боротьби з відмиванням нелегальних коштів, а також дослідження виявлених схем руху відмивання коштів, шляхів їх викриття, а особливо дієвих методів боротьби з ними. Тому особливо важливим є формування ефективної системи фінансового моніторингу, її дослідження, постійне доопрацювання й удосконалення.

Послідовність реалізації наукового дослідження формування системи фінансового моніторингу, в першу чергу, включає вивчення сутності саме категорії «фінансовий моніторинг». Необхідність власного трактування даного поняття зумовлено значною кількістю існуючих підходів до його визначення

серед науковців, таких як: Дмитров С.О., Кузьменко О.В., Медвідь Т.А., Левченко Л.Г., Бойко А.О., Вороніна Р.М., Єгоричева С. Б.

Комісаров О.Г., Скрипка О.Ю., Собакарь А.О., Павліченко Є. В.

Клименко А. О. та багато інших. Так, проводячи практичне дослідження визначення категорії «фінансовий моніторинг», зазначимо, що дане поняття визначається як: певний нормативно-правовий комплекс окремих превентивних заходів, що спрямовані на недопущення застосування фінансової системи для легалізації відмивання тіньових коштів; сукупність визначених заходів суб'єктів фінансового моніторингу, метою яких є виявлення, аналіз і відповідна перевірка наявної інформації про певні фінансові операції щодо їх віднесення до таких, що можуть пов'язуватись з легалізацією відмивання доходів, отриманих незаконним шляхом, для їх подальшої передачі правоохоронним органам; особливий різновид фінансового контролю та нагляду, що проводять уповноважені установи при обслуговуванні фінансових операцій, для виявлення схем наявної і можливої легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», «фінансовий моніторинг – це сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу» [17].

Нами запропоновано розглядати фінансовий моніторинг як комплекс фінансових, правових, нормативних заходів, спрямованих на запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом,

фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, що проводяться на різних рівнях функціонування фінансової системи, для забезпечення економічної, фінансової, національної безпеки держави.

А систему фінансового моніторингу пропонується трактувати як складну багаторівневу систему взаємопов'язаних суб'єктів і об'єктів фінансового моніторингу, налагоджене функціонування якої у вигляді сукупності дає спроможність одержати певне ефективне та прозоре функціонування фінансової системи у частині запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Система фінансового моніторингу у своїй роботі регламентується рядом нормативно правових актів, що зображені на рисунку 1.1.

Так, в першу чергу, система фінансового моніторингу регламентується законодавством країни, що регламентує здійснення фінансового моніторингу у фінансовій системі. Для України такими законодавчими актами виступають: Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», Закон України «Про банки і банківську діяльність», Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України, Положення про здійснення банками фінансового моніторингу та інші нормативно-правові акти Національного банку України з питань здійснення фінансового моніторингу, Наказ Мінфіну №24 від 29.01.2016 «Про затвердження форм обліку та подання інформації, пов'язаної із здійсненням фінансового моніторингу, та інструкції щодо їх заповнення», Методичні рекомендації щодо виявлення та ідентифікації публічних діячів та забезпечення проведення їх фінансових операцій (Державна служба фінансового моніторингу).

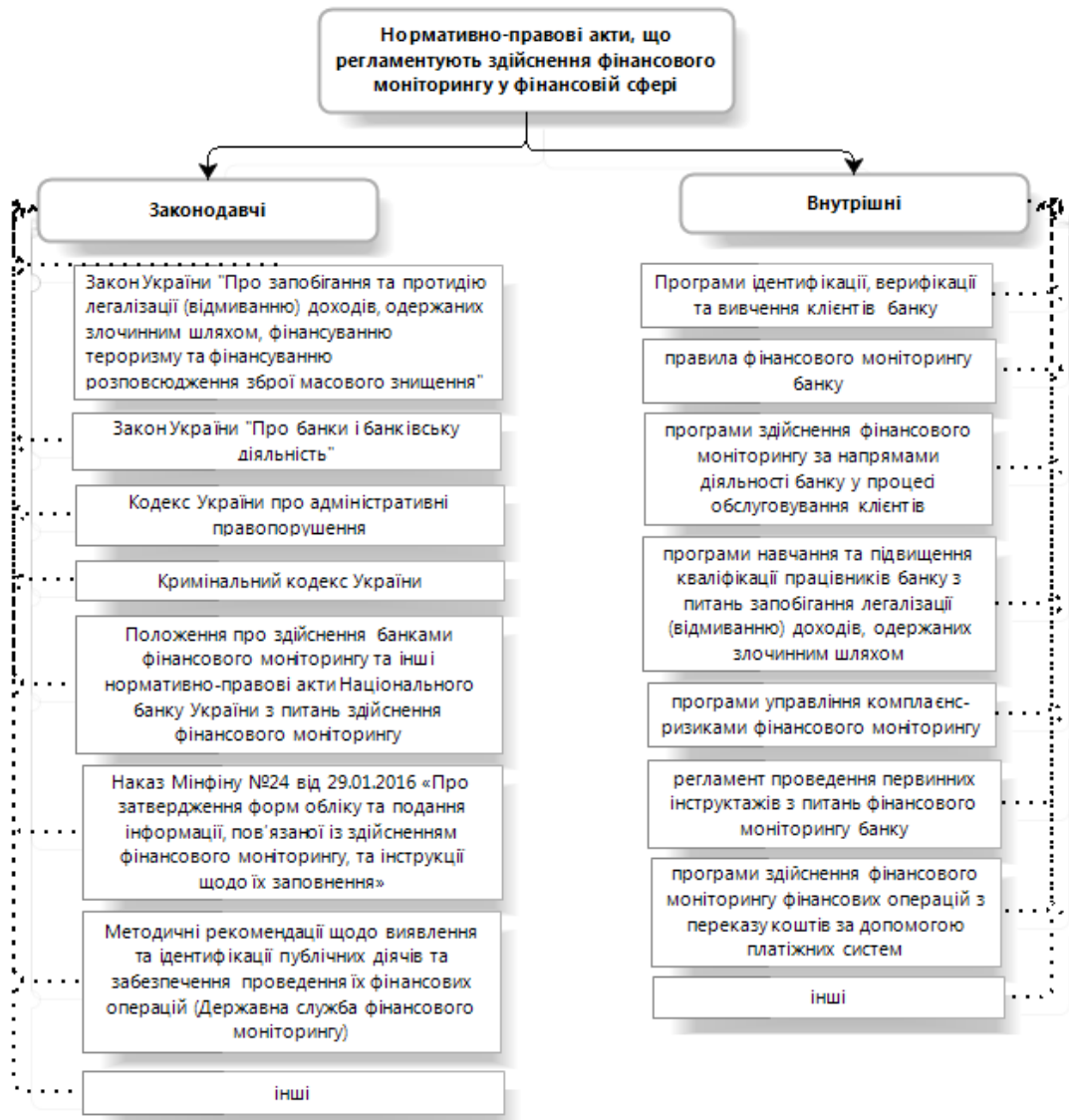

Рисунок 1.1 – Нормативно-правові акти, що регламентують здійснення фінансового моніторингу у фінансовій сфері

Певні особливості системи фінансового моніторингу визначаються самостійно згідно внутрішніх положень кожної фінансової установи, банку, щодо здійснення окремих операцій, хоча з урахуванням вимог вищевказаних законодавчих актів. Такими внутрішніми нормативно-правовими актами з питань фінансового моніторингу можуть бути: програми ідентифікації,

верифікації та вивчення клієнтів банку; правила фінансового моніторингу банку; програми здійснення фінансового моніторингу за напрямками діяльності банку у процесі обслуговування клієнтів; програми навчання та підвищення кваліфікації працівників банку з питань запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом; програми управління комплаєнс-ризиками фінансового моніторингу; регламент проведення первинних інструктажів з питань фінансового моніторингу банку; програми здійснення фінансового моніторингу фінансових операцій з переказу коштів за допомогою національних або міжнародних платіжних систем, та інші. У цих внутрішніх нормативних актах повинні бути визначені ґрунтовні, технічно зважені особливості для ефективного функціонування системи фінансового моніторингу.

В сучасній економічній діяльності до складових системи фінансового моніторингу належать здійснення державного фінансового моніторингу, а також первинного фінансового моніторингу. В свою чергу розглянемо проведення саме первинного фінансового моніторингу, що потребує широкого вивчення, аналізу та удосконалення.

Під первинним фінансовим моніторингом розглядаємо визначену сукупність конкретних заходів, що здійснюються фінансовими установами, банками, і які направлені на запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, відповідно до вимог законодавчих і нормативних актів.

Банківськими установами виділяють фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу. Так, пороговими є фінансові операції, сума кожної з яких дорівнює або перевищує обсяг 400 тис. грн. (для суб'єктів господарювання, які працюють у галузі азартних ігор та/або лотерей обсяг операцій дорівнює або перевищує 30 тис. грн.) або дорівнює чи перевищує

розміри в іноземних валютах, банківських металах, активах, еквівалентні за офіційно встановленим курсом гривні до іноземної валюти та банківських металів, на момент здійснення фінансових операцій, сумі 400 тис. грн.. (для суб'єктів господарювання, які працюють у галузі азартних ігор та/або лотерей обсяг операцій дорівнює або перевищує 30 тис. грн.), у разі наявності однієї чи більше встановлених ознак, таких як: операція зарахування чи переказу коштів, надання чи одержання кредитів, проведення інших фінансових операцій у випадку, коли хоча б один із учасників фінансової операції зареєстрований, проживає чи знаходиться в державі, що не дотримується рекомендацій міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у процесі боротьби з легалізацією (відмиванням) коштів, одержаних незаконним шляхом, фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення (включаючи дипломатичні представництва, посольства, консульства вказаної держави), або одним із учасників фінансової операції виступає особа, у якої є рахунок у банку, зареєстрований в зазначених державах; фінансові операції, що проводять політично значущі особи, членів їх сім'ї, особи, пов'язані з політично значущими особами; переказ коштів за кордон (в т.ч. до країн, що віднесені до офшорних зон Кабінетом Міністрів України); готівкові фінансові операції (переказ, внесення, отримання коштів).

Під час вивчення питання проведення банками фінансового моніторингу слід зупинитись на ризик-орієнтованому підході, що є основною ідеєю Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Такий підхід передбачає національну оцінку ризиків, здійснення ризик-орієнтованого нагляду, дотримання ризик-орієнтованого принципу, використання ризик-орієнтованого підходу при вивченні клієнта. Отже, ризик-орієнтований підхід представляє сукупність заходів щодо встановлення, оцінки та розуміння можливих ризиків

легалізації коштів, отриманих незаконним шляхом, фінансування терористичної діяльності, розповсюдження зброї масового знищення, проведення певних дій по управлінню ризиками, а також дії з регулювання та нагляду в напрямі протидії відмивання нелегальних доходів для забезпечення мінімізації відповідних ризиків.

Проведення банківськими установами фінансового моніторингу також передбачає виконання так званої належної перевірки, тобто таких заходів: ідентифікація, верифікація, відеоверифікації; визначення кінцевого бенефіціарного власника чи його відсутність, встановлення структури власності; визначення мети, а також характеру ділових відносин; постійний подальший моніторинг ділових відносин та операцій; формування актуальної інформації та документарної бази про клієнта. Така належна перевірка проводиться при встановленні з клієнтом певних ділових відносин; у разі виникнення певної підозри до клієнта та його операцій; виконання переказів без відкриття рахунків на суму рівну, більшу чи в валюті еквівалентну 30тис.грн., але меншу 400тис.грн.; виконання фінансових операцій з певними віртуальними активами на суму рівну чи більшу 30тис.грн.; появи сумнівів у достовірності наданої клієнтом інформації; здійснення без заключення ділових відносин разової фінансової операції на суму більшу чи в валюті еквівалентну 400тис.грн. В свою чергу належна перевірка передбачає застосування спрощених чи посиленних процедур. Спрощені заходи застосовуються до клієнтів з низьким ризиком, і передбачають зниження частоти та величини процедур фінансового моніторингу. Посилені заходи застосовуються до клієнтів з високим ризиком, і передбачають мінімізацію ризиків шляхом зростання частоти та величини процедур фінансового моніторингу.

Система фінансового моніторингу фінансової установи, банку має певну схему роботи, що залежить від структури організації та функціональних обов'язків посадових осіб (рисунок 1.2).

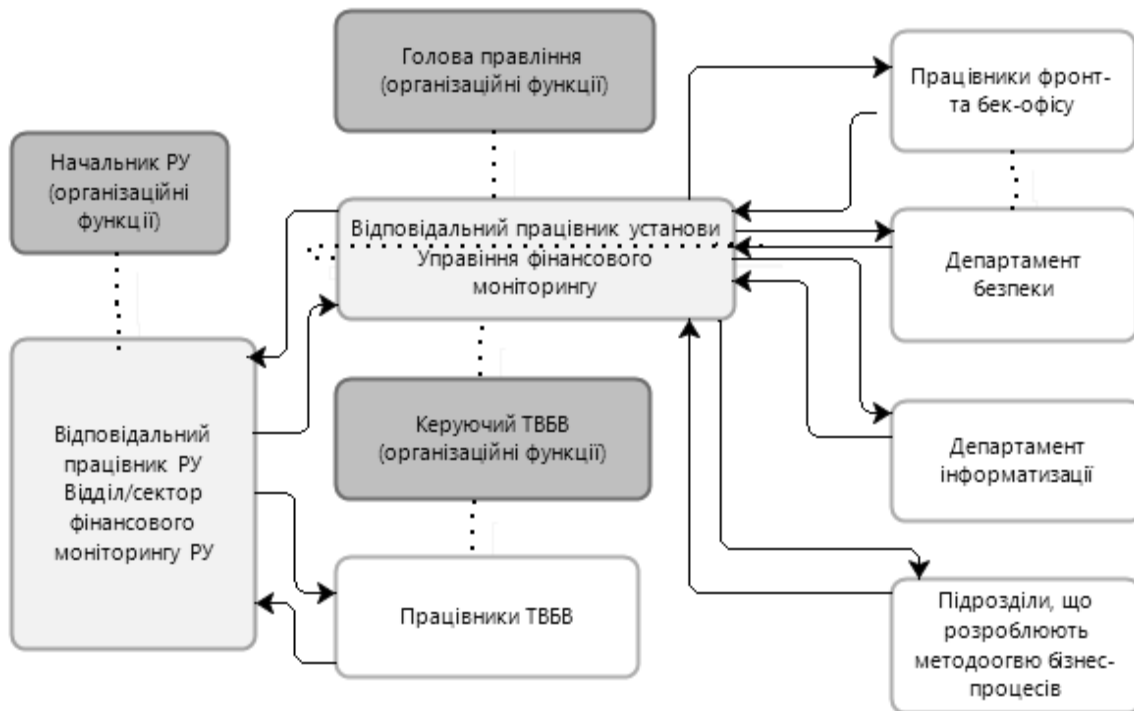

Рисунок 1.2 – Структура фінансового моніторингу фінансової установи, банку

Для ефективної боротьби з відмиванням нелегальних коштів фінансові установи та банки виконують певні функції згідно законодавчих норм в цій сфері, а саме належну перевірку клієнта: проведення ідентифікація, верифікація, відеоверифікація; виявлення певних фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу; за необхідності надання необхідної інформації вищому керівництву та спеціально уповноваженому органу стосовно фінансові операції, що підпадають під фінансовий моніторинг; здійснення вступного та періодичного навчання співробітників щодо питань фінансового моніторингу, підвищення кваліфікації працівників; здійснення відмови проводити певні фінансові операції, а також у певних випадках зупинення фінансових операцій; обробка комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу; реалізація внутрішнього контролю у частині операцій з фінансового моніторингу; налагодження

взаємодії структурних підрозділів установи, банку; удосконалення, систематизація та автоматизація процесів фінансового моніторингу.

Основні дії, що проводять працівники банків при здійсненні фінансового моніторингу можна зобразити у вигляді рисунка 1.3.

Рисунок 1.3 – Основні дії проводять працівників банків при здійсненні фінансового моніторингу

Ідентифікацію клієнта трактують як певні обов’язкові дії з одержання від клієнта банком визначених ідентифікаційних даних, щоб встановити особу, на підставі наданих клієнтом офіційних документів, завірених їх копій згідно чинного законодавства, подальшої обробки отриманої інформації.

Під верифікацією клієнта розуміють визначення, підтвердження співробітником банку відповідності особи конкретного клієнта у його безпосередній присутності тим ідентифікаційним даним, що він надав у банку, для встановлення кінцевих бенефіціарних власників.

Відеоверифікація передбачає виконання процедури верифікації банком особи шляхом відео трансляції.

Аналізуючи процеси належної перевірки клієнта в частині ідентифікації, верифікації, відеоверифікації, виділяється перелік випадків, коли ці процеси необхідно проводити. Процедури ідентифікації та верифікації клієнтів

проводяться до встановлення певних ділових відносин, здійснення правочинів, виконання фінансових операцій, відкриття рахунків. Верифікація може проводитись під час встановлення з клієнтом ділових відносин. Також верифікація здійснюється після відкриття рахунків, але до виконання по ньому першої фінансової операції клієнтом. Тобто, процедури ідентифікації, верифікації, відеоверифікації клієнтів здійснюються у випадках: відкриття рахунків фізичними та юридичними особами; встановлення з клієнтом будь-яких ділових відносин; здійснення фінансових операції, що підлягають фінансовому моніторингу; проведення внутрішньодержавних та міжнародних грошових переказів, що відбувається без відкриття рахунка, сумою, що дорівнює чи перевищує 30 000 гривень, або еквівалент цієї суми в іноземній валюті, але менше 400 000,00 гривень; проведення одноразової фінансової операції без відкриття рахунку та без встановлення ділових відносин з клієнтом у сумі, що дорівнює або перевищує суму 400 000,00 гривень, або еквівалент в іноземній валюті; укладання кредитних договорів; укладання договорів зберігання цінностей; укладання договорів оренди індивідуального банківського сейфа; укладання договорів на ринку цінних паперів та фондовому ринку; використання коштів на умовах субординованого боргу; підозра того, що фінансові операції можуть мати зв'язок з фінансуванням тероризму, фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення.

Повторна ідентифікація та верифікація не є обов'язковою, у випадках, коли особа була ідентифікована та верифікована раніше у відповідності до законодавства, але за умови чинності та актуальності даних клієнта.

Об'єктами процесів ідентифікації, верифікації, відео верифікації, можуть бути: фізичні особи; юридичні особи; фізичні особи – підприємці; фінансові установи – кореспонденти - нерезиденти; представники перелічених осіб; довірені особи.

До обов'язкової процедури проведення фінансового моніторингу в банку віднесено заповнення певної затвердженою кожним банком форми-опитувальника, в який вноситься інформація про клієнта.

В процесі дослідження для різних категорій клієнтів виділено комплекс певних заходів, що повинні бути проведені банком до/або під час встановлення будь-яких ділових відносин, до відкриття рахунку, укладення договору, здійснення фінансової операції.

Так, для фізичних осіб необхідно проводити ідентифікацію, верифікацію клієнта; встановити соціальний статус клієнта, а саме: клієнт є безробітним чи працевлаштованим, пенсіонером, студентом і т.п., з документів, що були надані і відповідним чином завірені клієнтом, а також додаткових даних, що були вказані клієнтом в спеціальному опитувальнику; визначити фінансовий стан клієнта; проаналізувати репутацію клієнта; встановити можливість відношення клієнта до політично значущої особи; визначити, проаналізувати та оцінити ризик клієнта; дізнатись потребу клієнта і його мету звернення у банк, характер можливих ділових відносин з клієнтом у майбутньому.

По фізичним особам – підприємцям необхідно здійснювати наступні заходи: проводити ідентифікацію, верифікацію клієнта; встановити сутність роботи клієнта згідно з КВЕД з документів, що були надані і відповідним чином завірені клієнтом, а також додаткових даних, що були вказані клієнтом в спеціальному опитувальнику; проаналізувати фінансовий стан клієнта; оцінити репутацію клієнта; встановити можливість відношення клієнта до політично значущої особи; визначити, проаналізувати та оцінити ризик клієнта; дізнатись потребу клієнта і його мету звернення у банк, характер можливих ділових відносин з клієнтом у майбутньому.

Для клієнтів – юридичних осіб потрібно проводити ідентифікацію, верифікацію клієнта; визначити інформацію щодо кінцевих бенефіціарних власників (контролерів) клієнта; встановити сутність роботи клієнта згідно з

КВЕД з документів, що були надані і відповідним чином завірені клієнтом, а також додаткових даних, що були вказані клієнтом в спеціальному опитувальнику чи з відкритих публічних джерел (ЄДР); проаналізувати фінансовий стан клієнта; оцінити репутацію клієнта; визначити, проаналізувати та оцінити ризик клієнта; встановити можливість відношення керівника клієнта, кінцевого бенефіціарного власника (контролера) клієнта до політично значущої особи; визначити, проаналізувати та оцінити ризик клієнта; дізнатись потребу клієнта і його мету звернення у банк, характер можливих ділових відносин з клієнтом у майбутньому.

Згідно процедури ідентифікації та верифікації фізичної особи резидента банком перевіряються наступні реквізити: прізвище, ім'я та по батькові клієнта; дату народження клієнта; номер, серію паспорта громадянина України чи іншого документа, що посвідчує особу клієнта, дату видачі паспорта, орган видачі, унікальний номер запису в ЄДДР для паспорта ID-картки; реєстраційний номер облікової картки платника податків або номер і серію паспорта громадянина України, де проставлено відмітку про відмову від використання реєстраційного номера облікової картки платника податків; відомості про місце проживання чи місце перебування клієнта.

При ідентифікації та верифікації клієнта фізичної особи нерезидента банком перевіряються наступні реквізити: прізвище, ім'я та по батькові клієнта; дату народження клієнта; номер, номер та серію паспорта, дату видачі паспорта, орган видачі, громадянство, відомості про місце проживання чи місце перебування клієнта, унікальний номер запису в ЄДДР за наявності.

У процесі ідентифікації та верифікації клієнта фізичної особи - підприємця банком перевіряються: прізвище, ім'я та по батькові клієнта; дату народження клієнта; номер, серію паспорта громадянина України чи іншого документа, що посвідчує особу клієнта, дату видачі паспорта, орган видачі, унікальний номер запису в ЄДДР для паспорта ID-картки; реєстраційний номер

облікової картки платника податків або номер і серію паспорта громадянина України, де проставлено відмітку про відмову від використання реєстраційного номера облікової картки платника податків; дата та номер запису в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців про проведення державної реєстрації; ті реквізити банку, де клієнту відкрито рахунок, номер поточного рахунка; місце проживання чи місце перебування клієнта.

Під час ідентифікації та верифікації клієнта юридичної особи банком перевіряються: повна назва клієнта; місцезнаходження клієнта; дата та номер запису в ЄДР; ідентифікаційний код згідно з ЄДР; інформація щодо виконавчого органу; ідентифікація тих осіб, що можуть розпоряджатися рахунками, майном клієнта; відомості стосовно кінцевих бенефіціарних власників; ті реквізити банку, де клієнту відкрито рахунок, номер поточного рахунка.

При ідентифікації, верифікації клієнта юридичної особи нерезидента банком перевіряються: повна назва клієнта; місцезнаходження клієнта; інформація про органи управління клієнта; ідентифікація тих осіб, що можуть розпоряджатися рахунками, майном клієнта; відомості стосовно кінцевих бенефіціарних власників, реальних контролерів; ті реквізити банку, де клієнту відкрито рахунок, номер поточного рахунка.

Таким чином, проаналізувавши основні процедури та дії щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів, визначено, що бізнес-процес здійснення ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів матиме наступний вигляд (рисунок 1.4).

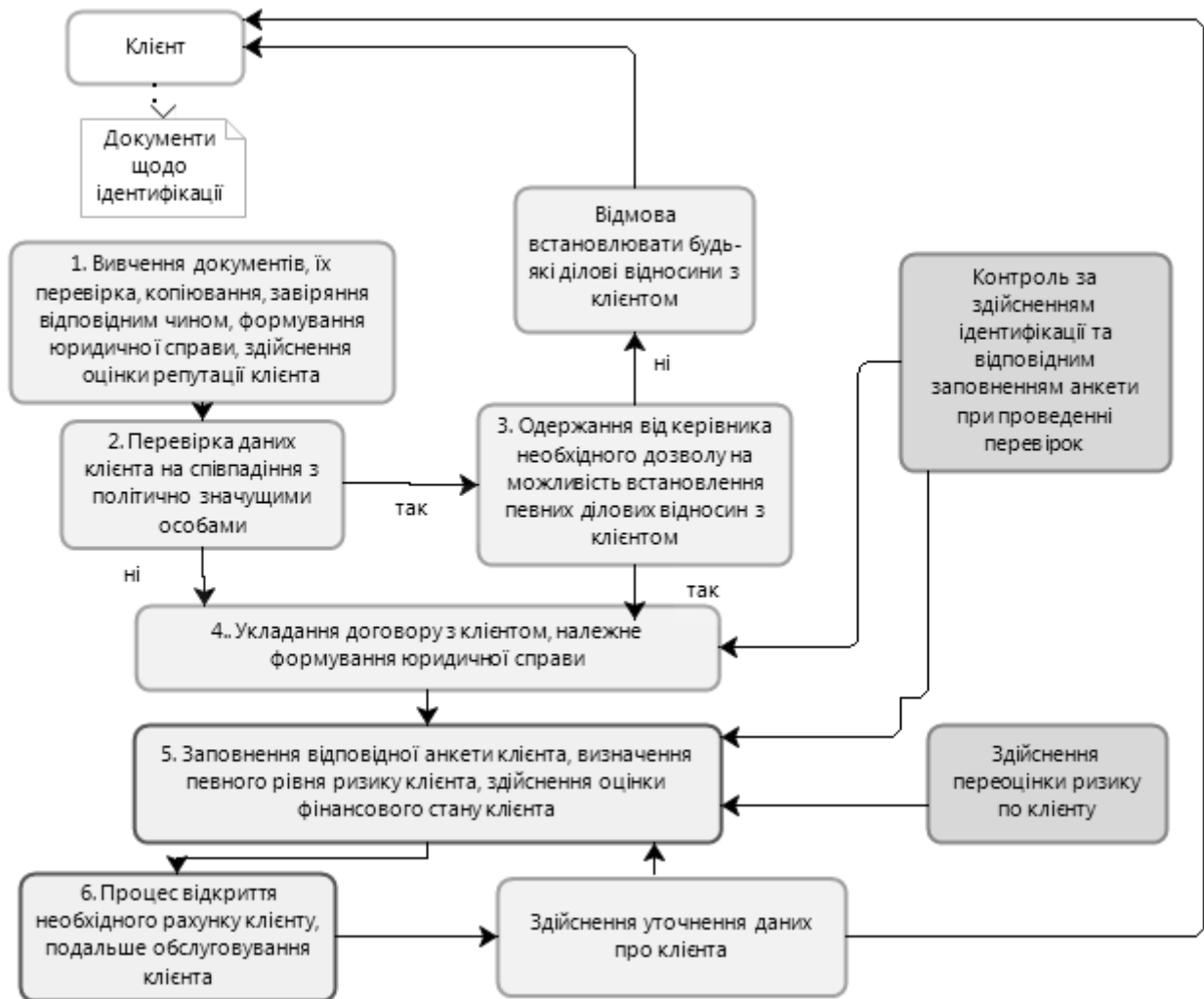

Рисунок 1.4 – Бізнес-процес здійснення ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку

Під час проведення фінансового моніторингу важлива роль віддається аналізу кінцевих бенефіціарних власників – тобто будь-яких фізичних осіб, які проводять контроль, мають вирішальний вплив на функціонування клієнта, а також осіб, від імені яких здійснюються операції. Ознакою так званого прямого вирішального характеру впливу є одноосібне володіння певною фізичною особою часткою, що становить не менше 25% статутного капіталу. Ознаками непрямого вирішального характеру впливу є наявність у власності частки не

менше за 25% статутного капіталу через визначених пов'язаних осіб. Для визначення кінцевого бенефіціарного власника Банк відбирає у клієнта структуру власності юридичної особи. Визначає відомості про засновників, вигодо одержувачів, або осіб, що мають вирішальний вплив на роботу клієнта.

При вивченні системи фінансового моніторингу особливе місце необхідно виділяти питанню взаємодії з політично значущими особами, як особливої категорії клієнтів, що потребують додаткового вивчення. До них належать національні, іноземні публічні діячі, діячі, що здійснюють публічні функції в різних міжнародних представництвах; члени сім'ї та особи, що пов'язані з політично значущими особами.

Так, під категорією національних публічних діячів, відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», розуміють таких фізичних осіб, які або виконують зараз певні встановлені публічні функції в Україні, або виконували такі функції (рисунок 1.5) .

Іноземних публічних діячів, відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», трактують як фізичних осіб, які або виконують зараз певні встановлені публічні функції в іноземних державах, або виконували такі функції (рисунок 1.5) .

Під діячами, що виконують певні політичні функції в міжнародних організаціях розглядають таких посадових осіб міжнародних організацій, що обіймають зараз визначені посади керівної ланки в цих установах або здійснюють інші керівні функції найвищого рівня, включно в міжнародних міждержавних установах, учасники міжнародних парламентських асамблей,

судді, керівні посадові члени міжнародних судів, а також ті особи, що обіймали такі посади.

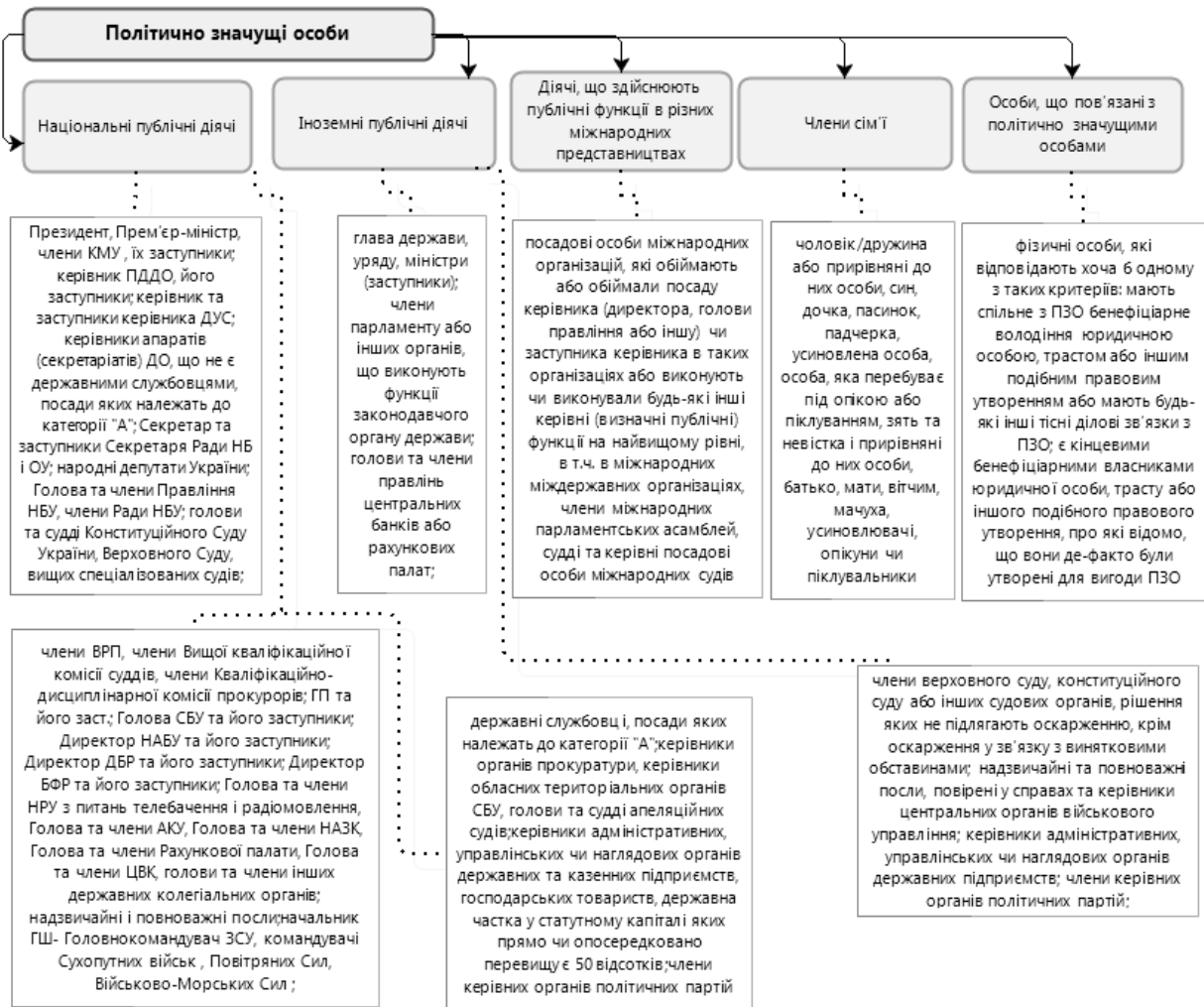

Рисунок 1.5 – Політично значущі особи

Разом з вищеописаними категоріями, спеціальним чином розглядають членів сімей та осіб, що пов'язані з політично значущими особами.

Виявляти публічних діячів пропонується на підставі таких даних: певної інформації, що зазначається в анкеті-опитувальнику, встановленій заяві клієнтом, іншому наданому та засвідченому клієнтом документі; списку-переліку публічних діячів, що формується внутрішньою базою установи; як

результат автоматичної перевірки програмним забезпеченням установи співпадіння з вбудованим переліком публічних діячів; інформації відкритого реєстру національних публічних діячів України; з певних офіційних державних сайтів в мережі Інтернет.

При належній перевірці клієнта та встановленні з ним певних ділових відносин частиною процедури фінансового моніторингу у банках є здійснення оцінки репутації клієнта. Оцінка репутації клієнта може бути «задовільна», «незадовільна» та «негативна». Якщо при встановленні з клієнтом певних ділових відносин у випадку відсутності у банку офіційних, документально підтверджених негативних даних стосовно діяльності клієнта, його кінцевих бенефіціарних власників, посадових осіб, його репутація має ознаку «задовільна». Під час обслуговування клієнта в майбутньому репутація клієнта може мінятися. Клієнту може бути встановлена ознака репутація «незадовільна» у таких випадках, а саме: винесення рішення Спеціально уповноваженим органом стосовно слідкування за фінансовими операціями клієнта або їх зупинення; винесення ухвали суду щодо тимчасового доступу до речей і документів клієнта при проведенні кримінального провадження по клієнту. Клієнту присвоюється «негативна» репутація, якщо мають місце такі випадки: виявлення невідповідності фінансових операцій клієнта його фінансовому стану, коду економічної діяльності клієнта; ненадання клієнтом необхідної інформації по запиті банку для проведення його ідентифікації, верифікації, уточнення даних, або надання недостовірної інформації; здійснення арешту рахунків і коштів клієнта згідно рішення суду; включення клієнта до санкційних списків України, ДСФМ України, ООН, ЄС, ОФАС тощо. Якщо клієнту встановлюється рівень репутації «негативний», то йому може бути відмовлено в обслуговуванні.

Під час проведення фінансового моніторингу банківські установи у певних випадках зобов'язані відмовитися від наступного: встановлювати ділові

відносини з клієнтом або проводити фінансові операції, якщо неможливо здійснити ідентифікацію, верифікацію клієнта, або коли у банку є сумніви, що клієнт проводить операції від власного імені; проведення обслуговування клієнта, якщо він подав недостовірну інформацію при здійсненні процедури ідентифікації, верифікації; здійснення переказу клієнту в разі ненадання клієнтом певних ідентифікаційних даних; присвоєння клієнту неприйнятно високого рівня ризику; якщо інша фінансова організація є банком-оболонкою або підтримує з ним відносини; коли неможливо встановити кінцевого бенефіціара.

Також, слід зауважити, що частиною процедури фінансового моніторингу є заборона наступного: проводити фінансові операції, встановлювати ділові відносини по клієнтам, яких було внесено до переліку осіб, що пов'язані з терористичною діяльністю, до яких застосовані міжнародні санкції, або які з ними пов'язані.

Отже, проаналізувавши теоретичні засади формування системи фінансового моніторингу, необхідно зазначити, що існуюча система боротьби з відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом, має певну дієву структуру, ґрунтується на визначених нормах, стандартах та механізмах. Але цього не достатньо, щоб і в подальшому досягати бажаного результату в боротьбі з відмиванням нелегальних коштів. Тому багато актуальних заходів потрібно розробити та запровадити, щоб система фінансового моніторингу була ефективною та результативною. Необхідно вдосконалити певні державні законодавчі акти щодо розширення, конкретизації, уточнення та обмеження певних операцій та осіб у напрямі перешкоджання відмивання злочинних коштів, а також протидії фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового винищення. А також удосконалити та автоматизувати внутрішньобанківські процеси системи фінансового моніторингу.

1.2 Місце фінансового моніторингу в сучасній системі забезпечення економічної безпеки національної економіки

Функціонування фінансово-економічної діяльності тісно пов'язано з постійним реагуванням, і відповідною адаптацією до змін внутрішнього та зовнішнього середовища. Сучасні спроби безпечного та стійкого розвитку економіки потребують нових підходів до рушійних факторів розвитку. В сучасних умовах економічного розвитку особливе місце серед першочергових національних проблем посідають питання, що безпосередньо стосуються забезпечення економічної безпеки держави. Розроблення ефективної, дієвої, потужної системи економічної безпеки країни дозволить в майбутньому забезпечити конкурентоспроможність національної економіки, плідно співпрацювати на міжнародному ринку, уникнути потенційних негативних наслідків і проблем від відкритих економічних відносин. На даному етапі розв'язання питань забезпечення економічної безпеки національної економіки визначається багатьма факторами, до яких належать наявні ресурси й активи країни, нормативно-правове забезпечення, рівень науково-технічного та інноваційного розвитку та ін. Всі ці фактори об'єднуються у певні інструменти досягненні поставленої мети.

Вивчення загальних теоретичних питань забезпечення економічної безпеки національної економіки проводилось певним колом вчених Беляєв О.О., Губарева І.О., Мельник А.Ф., Пойда-Носик Н.Н., Варналій З.С., Мельник П.В., Тарангул Л.Л., Лібанова Е.М., Кириленко В.І., Кредісов В. А., Мазур І. І., Сухоруков А. І.

Частина науковців, а саме: Акімова Л.М., Белінська Я.В., Васильців Т.Г., Гбур З.В., Бесчастний А.В., Власюк О.С., Майстро С.В., Проскура В.Ф. та інші, у своїх працях розкривають особливості саме державного управління економічної безпеки. В їх трактатах описується винятковість заходів державних

відомств та органів у забезпечення економічної безпеки, за їх думкою саме держава забезпечує захист системи національної економічної безпеки.

Особливостям дослідження конкретних інструментів забезпечення економічної безпеки економіки увага приділяється такими вітчизняними науковцями, як: Білик Р.Р., який проводив дослідження прикладних інструментів загально системного забезпечення економічної безпеки національної економіки у регіонах України за рахунок децентралізації перебудови органів виконавчої влади, Акімова Л.М., Гбур З.В., які у своїх роботах досліджують конкретні інструменти державного забезпечення економічної безпеки країни, Волошин В.І., Власюк О.С. описують конкретні інструменти, що мінімізують гібридні загрози економічній безпеці, Васильцев Т.І., Лебедко С.А., Салоїд С.В., Марина А.С. розглядають механізми забезпечення економічної безпеки в менеджменті підприємств.

Зарубіжними авторами Мігус І.П., Рауделюнене Ю., Стівенс Б., Дідьє Б., Ходжес С., Оостерлінк Р., Торрісі А., Тіман Б., Ліон Д., Руттенбур Б., Роберті М. та інші висвітлюється світовий досвід та надбання за напрямком забезпечення економічної безпеки, що можуть бути корисними для нашої країни. Частково забезпечення безпеки економіки вчені пропонують досягати з використанням, наприклад таких специфічних інструментів, як: біометрія, системи радіочастотної ідентифікації, супутникове відстеження та спостереження, електронна ідентифікаційна картка та ін.

В останні роки увага саме до економічної безпеки як у світі, так і в Україні значно загострилася та потребує пошуку нових ефективних шляхів аналізу, вивчення, трактування цього питання на всіх рівнях. Але , нажаль, на сьогоднішній день немає досконалого комплексу інструментів забезпечення економічної безпеки економіки.

До визначення поняття економічна безпека існують різні підходи. Так авторами термін економічна безпека трактується як: частину державної національної безпеки; захист економічних інтересів і потреб суспільства, людей, держави від можливих зовнішніх та внутрішніх небезпечних чинників; комплекс заходів, що у сукупності може забезпечити достатній рівень економічного розвитку держави; певний економічний стан, що сприяє наданню безперечного захисту національних потреб, потрібного оборонного захисту, забезпеченню соціальної направленості у політичній сфері.

Так, поняття економічна безпека пропонується визначати як складний багатофакторний певний комплекс умов, принципів, факторів, методів, засобів економічної, правової, політичної направленостей, що повинні забезпечувати захист соціально-економічних інтересів держави та відповідно її населення, забезпечення необхідних передумов майбутнього сталого розвитку країни, життєвих умов людей, забезпечити гідний рівень держави на міжнародному ринку; забезпечити запобігання чи зменшення ризику навмисної шкоди життю та майну; що дозволяє зберігати стійкість по відношенню до зовнішніх, а також внутрішніх загроз.

Підйом глобального тероризму в остання десятиріччя потребує зосередження увагу політики, економіки, виробництва в всьому світі на аналізі виникнення, наслідків та регулювання економічної безпеки. Тож «економічна безпека» не має строгого економічного значення, і охоплює багато різних заходів, як у приватному, так і у громадському секторах. Крім того, слід зазначити, що немає єдиного оптимального рівня економічної безпеки. Однак точним є те, що небезпека має значимі прямі наслідки та непрямі ефекти.

Забезпеченням економічної безпеки країни займаються всі суб'єкти економіки, а саме: держава; державні інститути та органи на всіх рівнях; державні підприємства та організації; приватні підприємства та установи; споживачі, з використанням певних інструментів.

Під інструментами економічної безпеки національної економіки розуміємо сукупність засобів управління для забезпечення економічної безпеки. У свою чергу певні інструменти забезпечення економічної безпеки, об'єднані за визначеними критеріями, утворюють механізм забезпечення економічної безпеки. А механізм забезпечення економічної безпеки трактуємо як інтегровану, системну сукупність заходів, методів, елементів інституційного, операційного, управлінського, контрольного впливів для забезпечення фінансово-економічної безпеки, протидії можливим і виникаючим загрозам.

У світовій економічній теорії та практиці виділять різні інструменти забезпечення економічної безпеки національної економіки. В окрему вагому групу віднесені державні інструменти забезпечення економічної безпеки. Ефективність державних інструментів забезпечення економічної безпеки обумовлена обов'язковістю виконання, конкретною направленістю, результативним досягненням цілей, однозначним, зрозумілим тлумаченням дій та процесів.

Державне управління економічною безпекою досягаються шляхом таких конкретних методів і інструментів, як видання певних нормативних актів, заключення визначених адміністративних угод і контрактів, проведення окремих юридичних дій, організаційних дій, запровадження певних технічних заходів.

У свою чергу, державні інструменти забезпечення економічної безпеки розподіляють по окремим видам в залежності від певних чинників. Так, за вагомістю впливу: загальні (це закони, норми, інструкції та правила існуючого законодавства) та часні (це накази, розпорядження, контракти, угоди, що мають приватний, більш конкретизований характер). За обсягом та характером впливу державні інструменти забезпечення економічної безпеки ділять на такі: комплексні (включається певний комплекс показників визначення економічної безпеки) та самостійні (використання окремих показників системи); прями

(тобто законодавчо встановлені) та опосередковані (самостійно обрані із переліку законодавчо передбачених додаткових економічних інструментів, орієнтовуючись на певні цілі для досягнення); правові (прийняття відповідних нормативно-правових законодавчих актів), адміністративні (застосування адміністративних інструментів впливу, таких як ліміти, норми, стандарти) та економічні (фінансові методи стимулювання економічного розвитку).

За результатами досліджень вітчизняних науковців до державних інструментів забезпечення економічної безпеки відносять: економічні інструменти (вкладання коштів у пріоритетні та основні галузі економіки; посилення розвитку мікро, малого та середнього бізнесу; модернізація та розвиток інфраструктури; створення місцевих інтегрованих виробничих систем; збільшення ефективності розвитку наукових, інтелектуальних, технологічних і кадрових напрямів); інституційні інструменти (здійснення оптимізації комплексу державних органів влади; застосування норм щодо порядку та черговості введення систем електронного врядування; збільшення повноважень певних органів державної влади стосовно забезпечення господарської діяльності; покращення інституційного супроводження при державному і приватному кооперуванні; урегулювання соціальної сфери, а особливо підтримання найкритичніших життєвих напрямів); організаційні інструменти (забезпечення фінансування пріоритетних інвестиційних проектів; розробка та здійснення кредитування на пільгових умовах; впровадження компенсаційних програм за напрямками; розробка джерел фінансування соціально-економічного розвитку; забезпечення інтелектуалізації економіки, розвиток наукової діяльності; забезпечення виконання соціального захисту).

В Україні інструментами забезпечення економічної безпеки виступають, по-перше, такі заходи, як забезпечення стабільності на фінансовому національному ринку, а також боротьба з негативними тенденціями шляхом розробки нормативно-правової законодавчої бази для протидії нелегальним

операціям, забезпечення здорової конкуренції, зниження існуючих регулятивних витрат, залучення збережень населення країни до активного обігу в економіці, залучення грошових коштів нерезидентів для боротьби зі спекулятивними операціями, забезпечення максимально можливого розкриття інформації, забезпечення прозорості операцій.

По-друге, дієвим інструментом забезпечення економічної безпеки є забезпечення стійкої роботи у банківській системі та розвиток кредитного ринку (встановлення стратегії роботи державних фінансових установ, забезпечення ліквідності банківських установ, забезпечення збалансування активів та пасивів банків, забезпечення прозорості функціонування банків, диверсифікація ресурсів банківських установ, запровадження інструментів рефінансування, очищення неякісних активів, організація колекторської роботи, створення єдиної клієнтської бази, постійне ведення історій обслуговування клієнтів).

Наступним вагомим інструментом дослідження виділяємо стабілізацію на валютному ринку, устаткування курсів валют, запобігання спекулятивним операціям та панічним очікуванням (зростання кількості обсягу безготівкових операцій, зменшення впливу доларів на загальний грошовий обіг, забезпечення прозорого утворення курсів валют, диверсифікація резервів Національного банку України, здійснення страхування валютних ризиків, урегулювання негативних спекулятивних настроїв на ринку валюти).

Також інструментами забезпечення економічної безпеки на національному рівні слід виділити досягнення прийняттого рівня інфляції, забезпечення підтримання сталого середовища з низькою інфляцією (зниження рівня інфляції – максимально до 10%, впливання на кон'юнктуру ринку через державні замовлення і державні резерви, боротьба з монополізацією ринку, підтримання здорової конкуренції, контроль за тарифною політикою, зменшення відсоткових ставок, недопущення різких стрибків валютного курсу, стимулювання енергозберігаючих та імпортоунікаючих програм).

Ефективно забезпечувати економічно безпеку країни в першу чергу допомагають законодавчі акти щодо обумовлення децентралізації влади в Україні, такі як: закони України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, накази та рекомендації Міністерства регіональної політики, програмні документи. Забезпечення децентралізації влади виступає необхідним кроком, якщо поглянути на євроінтеграційний курс зовнішньої політики, а також внутрішньоекономічний курс подальшого розвитку держави. Але слід розуміти, що адміністративно-територіальна реформа передбачає і позитивний, а також негативний вплив на економічну безпеку регіону.

Державні органи на постійній основі здійснюють вибір ефективних механізмів сталого забезпечення економічної безпеки регіону. При децентралізації органів влади ці механізми передбачають нові напрями економічних і фінансових повноважень певних регіонів, визначення першочергових завдань стосовно підтримки життєдіяльності територій, встановлення особливостей соціального розвитку території. Визначальним інструментом виступає інституційне забезпечення здійснення реформування адміністративно-територіального устрою, а також місцевого самоврядування. Найголовнішим є здійснення деполітизації, забезпечення професіоналізації та побудови прозорої систему державного управління економікою, ввести особисту персональну відповідальність кожного держслужбовця шляхом прозорої класифікації посад, провести оптимізацію чисельності працівників державного апарату, здійснювати електронне надання адміністративних послуг за всіма напрямками.

Окремо розглядаються інструменти, що мінімізують гібридні загрози економічній безпеці національної економіки. Особливого посилення гібридні загрози економічній безпеці набувають в умовах зовнішньої агресії, а ще більше військової. Для забезпечення високої ефективності, необхідної комплексності та синергізму економічної безпеки, вона повинна орієнтуватись на боротьбу із

системними проблемами та перешкодами державного регулювання у національній економіці, подолання шкідливого впливу гібридних загроз на безпеку економіки в стані військових дій. Все це передбачає запровадження та використання інструментів у торговій галузі, секторі споживчих послуг, з метою розв'язання питання значної імпортозалежності, а також зменшення купівельної спроможності людей. Також ці дії направлені на урегулювання дисбалансу діяльності галузей економіки, подолання економічних та фінансових факторів дестабілізації національного ринку праці, детінізації економіки, протидіяти нелегальним потокам продуктів та послуг, невілювання руйнівної тенденції щодо де активізації підприємницької діяльності. Дуже важливим є посилення фінансово-економічних чинників боротьби з агресивними намірами проти країни.

В процесі дослідження просліджується тісний в'язок між категорією економічна безпека держави та суб'єктів підприємництва. Окремо, автори розглядають механізми забезпечення економічної безпеки, що застосовуються в менеджменті підприємств різних галузей. Головними цілями та завданнями економічної безпеки підприємств є: досягнення високої фінансово-економічної ефективності роботи, підтримання фінансової стійкості та незалежності підприємства; встановлення суттєвої конкурентоспроможності; забезпечення технічної незалежності та оснащеності; здобуття високої продуктивності роботи менеджменту, створення оптимальної організаційної структури; доведення кваліфікації кадрів до належно високого рівня; здійснення необхідних науково-дослідних та проектно-аналітичних робіт; забезпечення правової захищеності роботи; забезпечення захисту інформації, дотримання комерційної таємниці; здійснення ефективної організації безпеки кадрів, коштів, капіталу та майна підприємства. До принципів забезпечення економічної безпеки підприємств слід віднести наступні: комплексність, системність, економічна доцільність, відповідальність, адаптивність. Всі чинники впливу на економічну безпеку

підприємства можна поділити на внутрішні – фінансові, юридичні, технологічні, технічні, виробничі, кадрові, інформаційні, інноваційні, екологічні; та зовнішні – законодавчі, економічні, ринкові, форс-мажор.

Управління діяльністю кожного підприємства здійснюється за допомогою застосування відповідних адекватних комплексних механізмів. До них, по-перше, включаємо фінансово-економічні інструменти, такі як ціни, заробітна плата, податки, орендна плата, тарифи, інвестиції, дивіденди, субсидії, гранти, інновації, основна мета яких досягти балансу загальної результативності управління роботою установи та створенням комплексу аналітичних співвідношень, які виступають основою ефективних взаємозалежних показників. По-друге, це нормативно-правові інструменти (накази, стандарти, кодекси, квоти, умови діяльності). У третю групу виділяємо конкретні інструменти управління діяльністю підприємства та певними напрямками, такі як: підтримання організаційно-структурної основи механізму та забезпечення комплексу зв'язків та взаємодії між ними, метою яких є покращення ефективності роботи, здобуття необхідного рівня головних показників. У четвертій групі об'єднуємо організаційні інструменти, тобто сукупність норм і правил конкретної установи, що діють всередині закладу, передбачають формування ефективної організаційної структури та технологій, рівень відповідальності працівників, для досягнення встановлених цілей та задач установи. По-п'яте, це інструменти здійснення забезпечення, що передбачають сукупність елементів управлінського впливу на збільшення результативності господарської діяльності шляхом утворення цільового рівня економічної безпеки, для досягнення необхідних показників роботи. Шостою групою окреслено впровадження мотиваційних інструментів, а саме: інструменти спонукання до ефективної та орієнтованої на результат праці, і передбачають збільшення спонукання кадрів до високоефективних результатів. Інструменти активізації виділяємо в цьому групі - комплекс соціально-економічних та

інституційних інструментів активізації для забезпечення кращих темпів розвитку. Восьма група - це застосування антикризових інструментів є сукупністю певних методів, інструментів, процедур, дій, що реалізуються з метою своєчасного встановлення можливих кризових явищ, визначення їх причин, і, відповідно, здійснення заходів виведення економіки з кризи за рахунок зменшення поганих наслідків кризових явищ, застосування її чинників для майбутнього розвитку. Дев'ята група включає інформаційні інструменти, тобто: інформаційні портали, внутрішня система обліку, статистичні відомості, бази даних.

Так, інструменти забезпечення економічної безпеки національної економіки зображено на рисунку 1.6.

Структура механізму забезпечення економічної безпеки включає три послідовні етапи:

1 етап. Пошук і виділення науково-теоретичних аспектів, коли встановлюються мета та завдання, принципи та методи діяльності механізму.

2 етап. Створення практичних передумов, встановлення конкретних суб'єктів, об'єктів, чинників впливу на певну економічну безпеку.

3 етап. Практичне використання інструментів забезпечення економічної безпеки.

Сьогодні урядами багатьох країн для ефективного надання нових послуг громадянам все частіше застосовуються телекомунікаційні мережі та ІТ-системи. Це дозволяє різко зменшити бюрократичні витрати при одночасному підвищенні якості обслуговування. Тож розглянемо деякі специфічні інструменти забезпечення економічної безпеки та їх особливості (рисунок 1.7), а саме: біометрія, системи радіочастотної ідентифікації, супутникове відстеження та спостереження, електронна ідентифікаційна картка.

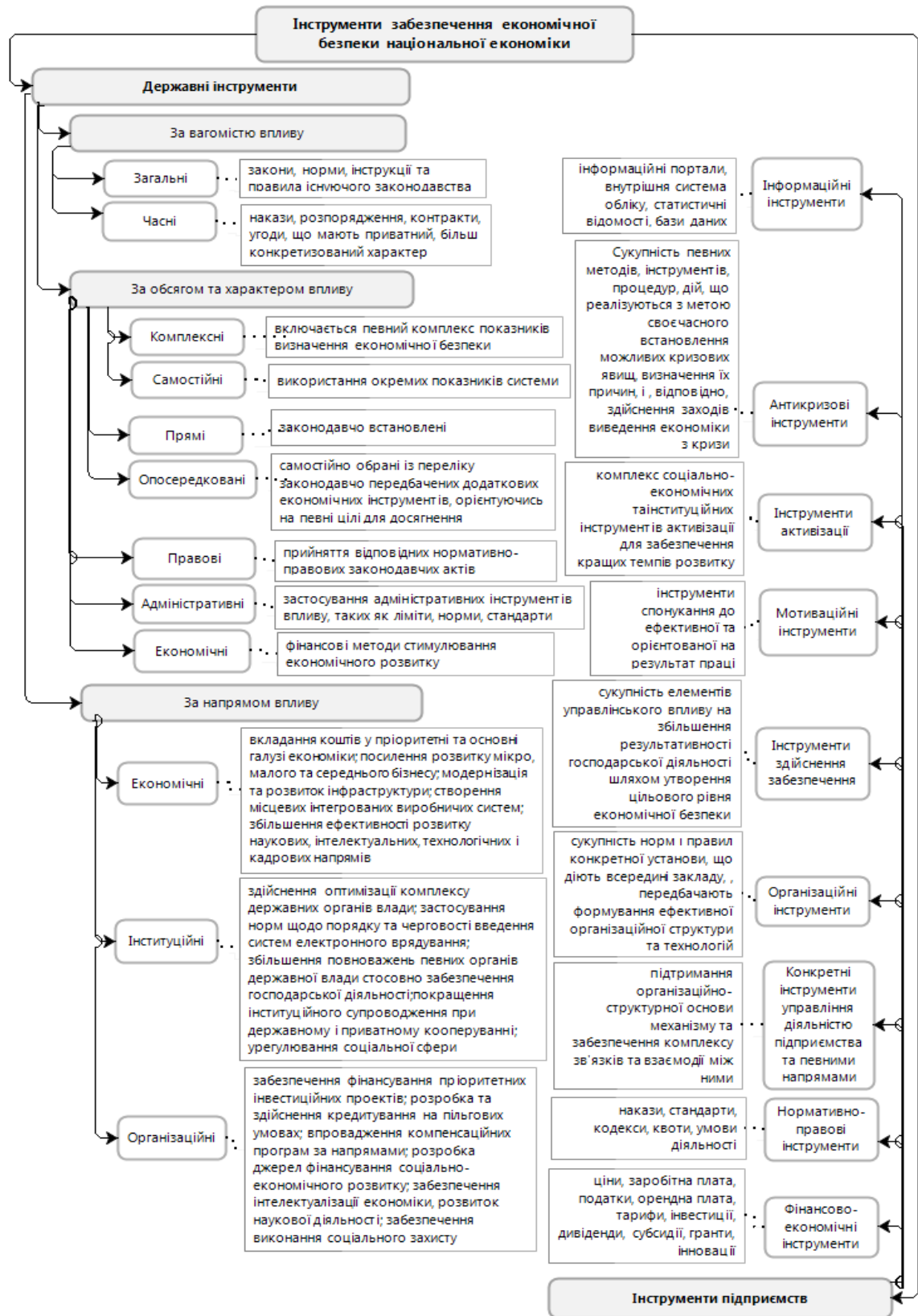

Рисунок 1.6 – Інструменти забезпечення економічної безпеки національної економіки

Рисунок 1.7 – Специфічні інструменти забезпечення економічної безпеки національної економіки

В сучасному світі все більше банків, платіжних систем, установ і організацій дуже активно впроваджують біометричні технології. По-перше, біометрія допомагає убезпечити клієнтів від шахраїв, тому що зламати біометричну шифровану ідентифікацію набагато складніше, ніж підібрати певний ПІН-код чи СМС. По-друге, біометричні технології набагато спрощують і пришвидшують здійснення фінансових операцій, таких як грошові перекази, сплата товарів та послуг. Так спеціальними пристроями (сканери, сенсори та ін..) біометричні дані людини (зображення обличчя, голос, відбитки пальців, радужки ока) записуються у певну базу даних у вигляді зашифрованих цифрових кодів, які потім зчитуються з бази і допомагають здійснити ідентифікацію та верифікацію, встановлення відповідності клієнтських даних. У фінансовому секторі для забезпечення більшої надійності рекомендовано використовувати багатофакторну систему аутентифікації за декількома чинниками.

Технології радіочастотної ідентифікації в останні роки завоювали значну популярність, починаючи від торгівлі, де використовуються технології відстеження та «розумні» етикетки із вбудованими передавальними датчиками та інтелектуальними читачами для здійснення передачі інформації про місцезнаходження будь-якого товару, в тому числі небезпечного або нелегального, а також поведінку споживачів. Тобто радіочастотна ідентифікація передбачає підключення неелектронних об'єктів до інформаційної мережі для здійснення подальшого відстеження і контролю.

В останні роки також значно розширилося використання технологій супутникового відстеження та спостереження для забезпечення економічної безпеки. Глобальні навігаційні супутникові системи набувають стратегічного значення для забезпечення національної економічної безпеки. Такі системи позиціонування та синхронізації дозволяють встановлювати точну позицію необхідних об'єктів в будь-який момент часу.

Масово поширеним може бути такий інструмент як мульти-технологічна електронна ідентифікаційна картка. Вона розроблена для електронної ідентифікації та аутентифікації, забезпечення безпечного користування карткою як документом, надання послуг через забезпечення електронного зв'язку, забезпечення доступу до конкретних мережевих ресурсів, підтримання сумісності з іншими інструментами, унікальність картки, що дозволяє використовувати її по всій країні та світу.

Враховуючи досвід країн світу, слід зазначити особливості застосування певних інструментів забезпечення економічної безпеки у різних країнах світу. Стратегія розвитку економічної безпеки національної економіки США передбачає, що необхідність збільшувати ефективність, а також конкурентоздатність економіки, забезпечувати співробітництво на нових ринках, організувати нові робочі місця, для можливості забезпечення належного рівня обороноздатності країни. Японські вчені пропонують

зосереджуватись на підтриманні та розвитку економічної потужності держави, формувати таке сприятливе середовище, що буде сприяти забезпеченню, в першу чергу, реалізації національних інтересів країни. За їх підходом необхідно своєчасно здійснювати планування та підготовчі заходи для забезпечення стабільної ситуації всередині держави в подальшому. У країнах ЄС завдяки позитивному євро інтеграційному досвіду, існує ряд інструментів економічного, правового, а також фінансового впливу на відстоювання потрібних регіональних інтересів, підтримання належного соціально-економічного рівня безпеки територій. Серед них слід виділити ефективну систему забезпечення конкретних національних інтересів в економічній сфері через створення гнучкої законодавчої бази, чіткий розподіл посадових компетенції державних органів при реалізації нормативних актів, що стосуються економічного розвитку; існування на кожному етапі соціально-економічного розвитку затверджені законодавством програми пріоритетних напрямів; наявність спеціально визначених державних служб контролю безпеки.

Як свідчить світова практика, для України найкращий ефект може мати об'єднане використання як централізації, так і децентралізації для формування національної економіки, та, відповідно, ефективного забезпечення економічної безпеки. За таким підходом об'єктом впливу повинна виступати людина з її потребами та можливостями; повинна здійснюватись державна підтримка, використовуватись та дотримуватись державна концепція, стратегія, особливо у загрозливих напрямках; повинен бути у наявності законодавчий документ, що визначатиме загальні засади економічної безпеки національної економіки; забезпечуватись інноваційно-інвестиційний економічний ріст економіки; основою забезпечення економічної безпеки повинен стати комплекс заходів, що направлений на сталий розвиток і постійне вдосконалення економічної ситуації в державі. На сьогоднішній день економічна безпека економіки України регулюється наступними нормативно-правовими актами прямого впливу:

Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони», Закон України «Про основи національної безпеки України», Стратегія національної безпеки України, Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки».

Опосередкований вплив мають наступні документи : Закон України «Про засади державної регіональної політики», Закон України «Про ратифікацію Додаткового Протоколу до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах органу місцевого самоврядування», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства», Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року», Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до плану заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», Угода про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна», програма діяльності Кабінету Міністрів України, Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», план заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» та інші. Але, на жаль, ці законодавчі документи не мають достатньо чіткої структурованості напрямків роботи, існуючих загроз та методів їх подолання стосовно як економічної безпеки країни в цілому, так і щодо окремих її напрямів і елементів.

Розвиток національної економіки тісно пов'язаний зі станом захисту її фінансових інтересів, тому потрібно поряд з іншими заходами, активно виокремлювати ресурси на поточне та стратегічне встановлення економічної безпеки.

Дослідження існуючого досвіду забезпечення економічної безпеки свідчить про нагальну потребу удосконалення національного концептуального та стратегічного механізмів забезпечення економічної безпеки України. Інструменти економічної безпеки, що були висвітлені, можуть показати наглядний приклад для створення в Україні удосконаленої ідеології безпеки, в основу якої покладено розвиток економіки, її захист від зовнішніх та внутрішніх небезпек, ефективне застосування існуючих національних ресурсів, а також забезпечення соціально-економічних та життєвих потреб населення.

По результатам проведеного дослідження, належний рівень економічної безпеки національної економіки досягається шляхом використання комплексу певних інструментів, як державних, так і спеціальних. Без таких системних дій неможливо досягти бажаного результату, ефективно боротися з тіньовою економікою, відмиванням нелегальних коштів, протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам. До дієвих інструментів забезпечення економічної безпеки відносяться система загально державних інструментів; децентралізація влади у вигляді комплексного механізму з інституційною, організаційною та економічною складовими; інструменти, що мінімізують гібридні загрози; розроблення механізмів забезпечення економічної безпеки, що застосовуються в менеджменті підприємств різних галузей; специфічні інструменти забезпечення економічної безпеки та їх особливості, такі як: біометрія, системи радіочастотної ідентифікації, супутникове відстеження та спостереження, електронна ідентифікаційна картка та інші.

У ринкових умовах господарювання національну економіку можна розглядати як цілісну відкриту систему, що функціонує у доволі складному

зовнішньому та внутрішньому середовищі, якому притаманні постійна динаміка, нестабільність та ризик. Ці чинники спричинюють необхідність оперативного пристосування економіки країни до нових умов та виникаючих загроз, передбачають обов'язкове знання та розуміння принципів дії факторів розвитку економіки, а також пошуку та розвитку шляхів ефективної діяльності в сучасній ринковій економіці. Також постає потреба у передбаченні факторів нестабільності, невизначеності національного економічного середовища, у протидії руйнівній незаконній діяльності та відмиванню тіньових нелегальних коштів.

Для вирішення вищезазначених питань у країні повинна існувати ефективна, дієва система економічної безпеки. А в сучасній системі забезпечення економічної безпеки національної економіки фінансовий моніторинг повинен бути одним з головних елементів стратегічного управління економікою. Зважаючи на особливості здійснення фінансового моніторингу, керівництву держави, установ, організацій і підприємств потрібно враховувати ряд важливих питань стосовно наукового, інформаційно-аналітичного, інноваційного, стратегічного, прикладного забезпечення відповідного рівня їх економічної безпеки. Забезпечення ведення зваженої та обґрунтованої політики в області здійснення фінансового моніторингу фінансових процесів і операцій є надзвичайно актуальним питанням на сучасному етапі провадження ефективної трансформації національної економічної системи, особливо в частині підтримання її економічної безпеки.

У світовій науковій літературі вивченням загальнотеоретичних питань забезпечення економічної безпеки займаються такі вітчизняні науковці Лук'янова В.В., Головач Т.В., Мадзіновська Х.О., Корелін В.В., Габунія Н.Г. та інші . Окрема група науковців Іващенко Г.А., Кавун С.В., Прокопшина О. В. досліджують більш вузьке поняття стосовно забезпечення економічної безпеки підприємств, їх специфіку, особливості,

інструменти. Ряд авторів приділяють увагу дослідженню питань фінансової безпеки Васишин Т.С., Небава М.І., Міронова Ю.В., Підхонний О.М.

Дослідженню проблеми фінансового моніторингу присвячено праці наступних вчених Новак О.С., Дмитров С.О., Кузьменко О.В., Куришко О.О., Петрк О.М. та багато інших . Більш вузьким питанням, що направлені на протидію легалізації (відмиванню) коштів, одержаних злочинним шляхом та фінансуванню тероризму особливу увагу приділяють такі вітчизняні та зарубіжні науковці як Зеленецький В.С., Гуржій С.Г., Ключке С.М., Кірсанов В.М., Шнейдер Ф.

Загальне поняття економічної безпеки передбачає забезпечення захищеного від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загрозових факторів, стабільного економічного та фінансового розвитку суспільства, метою яких є найефективніше використання наявних ресурсів шляхом виробництва необхідних населенню продуктів і послуг, що задовольнятимуть як суспільні, так і індивідуальні потреби, для покращення добробуту громадян .

В свою чергу, забезпечення економічної безпеки має певні особливості на відповідних рівнях (рисунок 1.8).

Разом з тим, зазначимо, що сучасній глобальній економіці притаманні ряд процесів, таких як: комплексна автоматизація, механізація, інформатизація, сучасній світовій економічній безпеці характерні відповідні нові проблеми, які спричинюють загострення глобальної економічної та фінансової небезпеки країн, можливе подальше економічне відставання країн, виникнення продовольчої кризи, збільшення потоків нелегальних коштів, загострення питань фінансового моніторингу, направлення значної кількості ресурсів на подолання ризиків, пов'язаних із воєнною та терористичною діяльністю та інші.

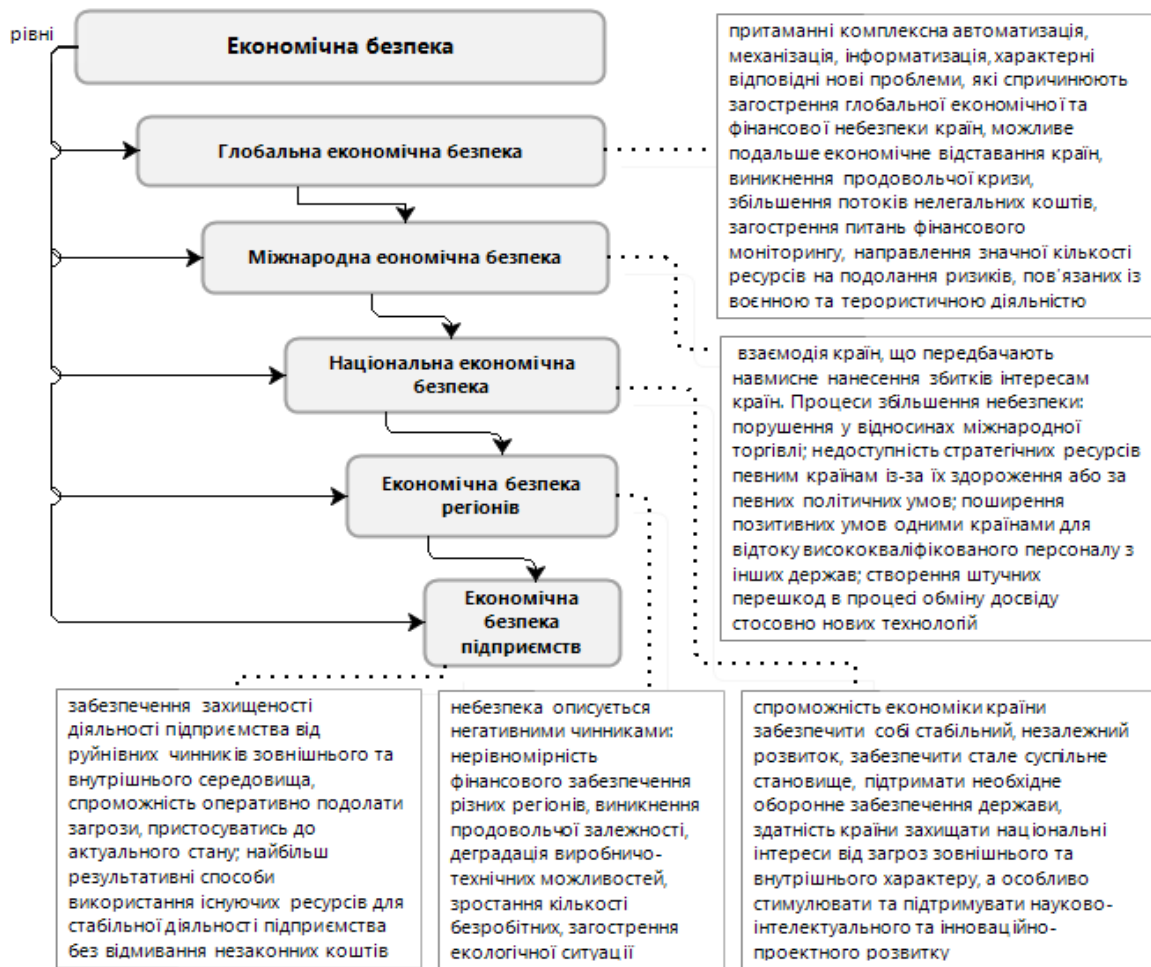

Рисунок 1.8 – Особливості забезпечення економічної безпеки на відповідних рівнях

Поняття міжнародна економічна безпека характеризується процесами взаємодії країн, що передбачають навмисне нанесення збитків економічним та фінансовим інтересам країн. До таких процесів збільшення міжнародної економічної небезпеки входять: порушення у відносинах міжнародної торгівлі; недоступність стратегічних ресурсів певним країнам із-за їх здороження або за певних політичних умов; поширення позитивних умов одними країнами для відтоку висококваліфікованого персоналу з інших держав; створення штучних перешкод в процесі обміну досвідом стосовно нових технологій .

Національна економічна безпека трактується як спроможність економіки країни забезпечити собі стабільний, незалежний розвиток, забезпечити стале суспільне становище, підтримати необхідне оборонне забезпечення держави, здатність країни захищати національні інтереси від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, а особливо стимулювати та підтримувати науково-інтелектуального та інноваційно-проектного розвитку .

Більш вузьке поняття економічної небезпеки регіонів описується таким негативними чинниками, як: нерівномірність фінансового забезпечення різних регіонів, виникнення продовольчої залежності, деградація виробничо-технічних можливостей, зростання кількості безробітних, загострення екологічної ситуації.

І нарешті, основою загальної економічної безпеки є економічна безпека підприємства , що являє собою забезпечення захищеності діяльності підприємства від руйнівних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, спроможність оперативно подолати загрози, пристосуватись до актуального стану; найбільш результативні способи використання існуючих ресурсів для стабільної діяльності підприємства без відмивання незаконних коштів.

Аналізуючи досвід різних країн світу щодо забезпечення економічної безпеки національної економіки, необхідно виділити певні чинники економічної безпеки в першу чергу для розвинених країн. Таким чинниками налагодження економічної безпеки країни виступають: розробка ефективних стратегій роботи суб'єктів економіки та захисту від можливих ризиків; створення та забезпечення сприятливого, прозорого та відкритого ринкового, економічного, правового середовища; зосередження уваги та ресурсів на теоретико-прикладних інноваційних програмах і проектах; забезпечення та підтримання соціального захисту суспільства.

Для протистояння та боротьби з ризиками, пов'язаними з економічною небезпекою, урядами розвинених країн проводяться певні організаційні заходи.

Для більшості розвинених країн світу спільним є забезпечення відповідних гарантій по інвестиціям в акціонерний капітал підприємства, а також надання гарантій за запозичення підприємств, не привабливих для звичайного банківського кредитування. Особливе місце у безпеці країн займають страхові фонди та організації, що виступають основними ризикознижувачими факторами. Економічні ризики завдають певні дії з боку монополістів великого бізнесу, які законодавчо контролюються та регулюються законодавствами багатьох країн.

У країнах Європейського Союзу практикують проведення наступних заходів: здійснення фінансування інноваційної ризикової діяльності, в тому числі у новостворені підприємства високотехнологічні, а також забезпечення сприятливого макроекономічного клімату, особливого податкового режиму для таких підприємств, для втілення довгострокових перспектив економічного росту; фінансово-економічна підтримка бізнесу, що започатковує свою діяльність через створення фондів, супроводження різних етапів їх роботи; забезпечення укріплення інституціональної бази захисту у частині права власності шляхом укладення країнами Європейського Союзу спільної угоди про право інтелектуальної власності між органами державної влади, науково-дослідними установами, промисловими структурами, академічними установами; укладення та виконання вимог Сьомої Рамкової програми, що передбачає підтримку наукової діяльності в межах міжнародної співпраці шляхом реалізації спільних проектів, створення мереж, координації певних науково-дослідницьких програм; забезпечення співпраці між країнами Європейського Союзу та третіх країн, що включає тематичні підпрограми в різних областях, особливе місце серед яких віддається дослідженням безпеки.

Так, у США створюються конкретні структурні одиниці, що займаються забезпечення економічної безпеки за галузево-територіальною направленістю, такі як Адміністрація малого бізнесу та відповідні регіональні підрозділи Міністерства внутрішньої безпеки малих підприємств.

У економічному досвіді Японії використовують поряд з офіційно закріпленою Міністерством економіки, торгівлі та промисловості стратегічною документацією з питання економічної небезпеки, додаткові офіційні документи, розроблені у складі одного з основних напрямків, а саме спеціальні тактичні документи щодо операційних завдань посилення фінансової підтримки підприємств, покращення умов заснування нових організацій, всебічний розвиток національної системи забезпечення економічної безпеки.

Спільним для Японії, Великобританії, Франції та США є захід, що передбачає проведення систематичного моніторингу як зовнішнього, так і внутрішнього ринків, і відповідне створення рекомендацій для державних органів і підприємств для захисту економічних інтересів і покращення конкурентної позиції національних підприємств .

Зауважимо, що складовими економічної безпеки (рисунок 1.9) виступають виробнича, продовольча, інвестиційна, зовнішньоекономічна, макроекономічна, науково-технологічна, соціальна, демографічна, енергетична, а також фінансова безпека . Так, виробнича безпека передбачає дотримання певного рівня промисловості держави, за якого економіка країни буде відтворюватись, матиме сталий розвиток та почне зростати. Під забезпеченням продовольчої безпеки розуміємо необхідний рівень продовольчого забезпечення населення, що підтримує постійний розвиток у країні, налагодження економічної, політичної, соціальної стабільності серед населення, якісний розвиток особистості та нації. Інвестиційна безпека – це відповідний розмір національних та іноземних інвестицій, їх оптимальне співвідношення, які можуть підтримувати позитивну економічну динаміку в довгостроковій перспективі.

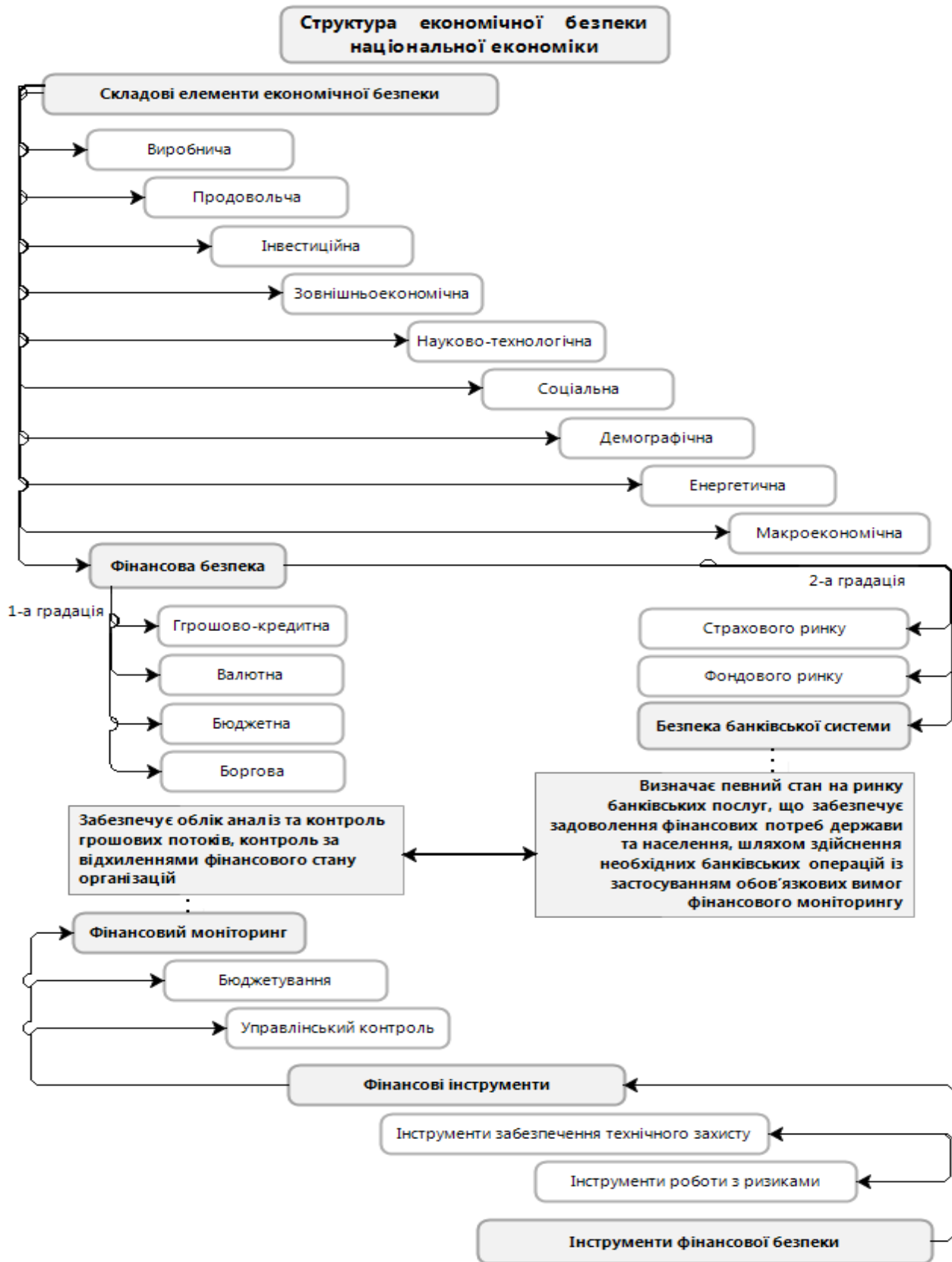

Рисунок 1.9 – Структура економічної безпеки національної економіки

Вагомим елементом економічної безпеки виступає зовнішньоекономічна безпека, яка передбачає забезпечення відповідності зовнішньоекономічних процесів національним економічним інтересам держави, а також направлена на мінімізацію державних збитків від впливу негативних зовнішніх економічних факторів, налаштування позитивних умов для росту економіки шляхом активної співпраці з країнами світу. Під макроекономічною безпекою розуміється встановлення такого економічного стану, що може збалансувати макроекономічні пропорції у економічних процесах держави. Досить вагомим є елемент економічної безпеки, такий як науково-технологічна безпека, що являє собою стан науково-технологічного, а також виробничо-технічного потенціалу країни; надає можливість організовувати та підтримувати належну роботу національної економіки, що має достатній рівень, щоб створювати конкурентоздатну спроможність вітчизняних товарів та послуг; забезпечує державну незалежність через застосування власних науково-інтелектуальних та техніко-технологічних ресурсів країни. Соціальна безпека передбачає стан державного розвитку, за якого держава спроможна, не залежачи від будь-яких негативних зовнішніх і внутрішніх чинників, підтримувати якісний життєвий рівень для свого населення. За демографічної безпеки налаштовується захищеність країни та населення від можливих демографічних загроз; досягаються розвиток держави зі взяттям до уваги сукупних інтересів країни, суспільства, кожної особистості згідно до законодавчо-нормативних прав громадян. Не менш важливою є й енергетична безпека – це такий певний економічний стан, що спроможний забезпечити належний захист національних інтересів від існуючих та можливих внутрішніх та зовнішніх небезпек у сфері енергетики; дозволяє задовольняти існуючі потреби в необхідних паливно-енергетичних ресурсах з метою для підтримання життєдіяльності населення країни, а також відповідного позитивного функціонування національної економіки як за звичайних умов, так і в режимі надзвичайного та, навіть,

воєнного стану. І одним з найважливіших елементів економічної безпеки виступає фінансова безпека, що передбачає такий стан грошово-кредитної, валютної, бюджетної, банківської системи, а також фінансових ринків, якому притаманні стійкість до негативних внутрішніх і зовнішніх небезпек, збалансованість, спроможність налагодити ефективну діяльність системи національної економіки, а також забезпечити сталий економічний ріст.

Завдяки своїй розподільчій функції фінансова сфера виступає особливо вагомим фактором національної економіки. Тому більш детально розглянемо особливості саме фінансової безпеки.

Фінансова безпека як елемент економічної безпеки представляється в багатьох аспектах, з урахуванням ряду питань, що в свою чергу включають її складові елементи :

- грошово-кредитна безпека (являє собою стан грошово-кредитної системи країни, що передбачає стійкість національної грошової одиниці, доступна ціна кредитних коштів, помірний рівень інфляції, за якого досягається ріст реального доходу населення держави),

- валютна безпека (передбачає стан курсоутворення у країні, що забезпечує стабільний розвиток експорту, залучення до країни іноземних інвестицій, забезпечує надійний захист від коливань на міжнародних валютних ринках, обумовлює влиття країни до економічної системи світу),

- бюджетна безпека (обумовлює належний стан платоспроможності економіки країни шляхом збалансування дохідної та витратної частин державного та місцевих бюджетів, а також за допомогою ефективного використання коштів з відповідних бюджетів),

- боргова безпека (це такий оптимально співвіднесений стан зовнішнього та внутрішнього боргу країни, що є достатній, щоб мати змогу для вирішення соціально-економічних потреб суспільства, за умови

недоторканності суверенітету національної фінансової системи, а також покриття витрат на обслуговування такого зобов'язання).

Інша градація :

- безпека страхового ринку (включає забезпечення належного стану достатності фінансових ресурсів у страхових компаній, що є можливим для здійснення страхових виплат за укладеними угодами),

- безпека фондового ринку (це такий оптимальний розмір капіталізації національного ринку, що спроможний налаштувати стійке фінансове становище всіх учасників ринку цінних паперів окремо та країни загалом),

- безпека банківської системи (визначає певний стан на ринку банківських послуг, що забезпечує задоволення фінансових потреб держави та населення, шляхом здійснення необхідних банківських операцій із застосуванням обов'язкових вимог фінансового моніторингу).

В межах дослідження фінансової безпеки пропонується окремо розглянути основні інструменти забезпечення фінансової безпеки:

- інструменти роботи з ризиками (страхування, диверсифікація, хеджування та ін.);

- інструменти забезпечення технічного захисту (безпека інформації, охорона, політика роботи з персоналом);

- фінансові інструменти (фінансовий моніторинг, бюджетування, управлінський контроль) .

Особливої уваги потребують фінансові інструменти забезпечення фінансової безпеки, що безпосередньо пов'язані з регулюванням процесів фінансового моніторингу :

- фінансовий моніторинг (забезпечує облік аналіз та контроль грошових потоків, контроль за відхиленнями фінансового стану організацій),

- бюджетування (прогнозування доходів та видатків, резервування грошових коштів для покриття можливих загроз),
- управлінський контроль (проведення стимулювання суб'єктів фінансових процесів).

Вивчаючи приведені фінансові інструменти фінансової безпеки, наголосимо, що серед них вагоме значення має саме фінансовий моніторинг. А отже, пропонується фінансовий моніторинг розглядати як систему заходів, що передбачає підвищення рівня фінансової, а відповідно і економічної безпеки держави шляхом здійснення контролю за фінансовими операціями зменшення обсягів фінансових злочинів, а саме: зростання рівня конкурентоздатності держави, скорочення розмірів тіньової економіки, зростання надійності банків, збільшення надходжень до бюджету держави від конфіскованого нелегального майна, сплати податків від виявлених незаконних доходів, скорочення корупції, збільшення ефективності застосування бюджетних ресурсів . Так фінансовий моніторинг з однієї сторони допомагає державним органам мати чітке уявлення про економічну активність у країні, а також з іншої сторони виступає засобом здійснення фінансового контролю за економічними процесами. Фінансовий моніторинг дає можливість не лише фіксувати наявну небезпеку, а й прогнозувати, виявляти загрози, що можуть виникнути у майбутньому.

Вивчаючи особливості практичного застосування фінансового моніторингу, варто зауважити, що на даний час у світовій економіці налагодились доволі розгалужені, складні підпільні банківські системи, що здійснюють перекази значних коштів уникаючи систему фінансового моніторингу, не використовуючи необхідних затверджених банківських процесів . Цілями незаконного обігу коштів виступають, наприклад, і ухилення від податків підприємцями, і укриття коштів фізичних осіб,

фінансування злочинної діяльності, фінансування терористичної діяльності, та багато інших.

Слід наголосити, що негативний небезпечний вплив таких дій стосується не тільки економічної безпеки конкретної держави, а й безпеки інших країн і світової економіки взагалі. Небезпечність таких злочинів посилюється ще й їх міжнародним характером, так як кошти перераховують з країни у країну, негативно впливаючи на національну безпеку як мінімум двох країн. В подальшому легалізовані незаконні кошти вливаються у проведення наступних злочинів. Країни, що не залучаються до міжнародного співробітництва з питань фінансового моніторингу, підлягають жорстким заходам впливу, санкціям, що призводить до отримання такими країнами чималих збитків, спричиняє ускладнення зовнішньої діяльності, погано впливає на рейтинги та авторитет певних країн серед світового співтовариства. Тому що тільки спільними зусиллями можливо боротися з незаконними діями, нелегальними коштами, небезпечною діяльністю, що підривають фінансово-економічну систему.

Варто зазначити, що в Україні розроблено та затверджено нормативно-правові законодавчі акти і документи щодо організації та здійснення фінансового моніторингу сумнівних та ризикових операцій. Зауважимо, що національна система фінансового моніторингу заснована та функціонує на базі наступних принципів: виділено конкретний перелік ознак по ризиковим операціям, що підлягають фінансовому моніторингу; затверджено порогові суми операцій, при досягненні чи перевищенні яких операції, що відповідають певним критеріям, підлягають обов'язковій фіксації та перевірці; закріплено відповідальність інформувати спеціальний державний орган певними працівниками фінансових установ, банків щодо операцій, що відповідають визначеним характеристикам; встановлено право фінансових установ, банків зупиняти та відмовляти у проведенні сумнівних фінансових операцій; організовано та наділено відповідними повноваженнями спеціальний

державний орган виконавчої влади щодо організації та координації роботи державних контролюючих і правоохоронних органів стосовно протидії легалізації (відмивання) коштів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму.

В національній економічній системі нашої країни створена та функціонує Державна служба фінансового моніторингу України (далі ДСФМУ), що забезпечує, організовує, координує національне і міжнародне співробітництво у сфері протидії легалізації (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму. ДСФМУ разом з іншими державними органами, що додатково залучаються до реалізації національної системи боротьби з відмиванням нелегальних доходів, на постійній основі щорічно аналізує та узагальнює існуючі типології легалізації доходів, враховуючи наявний практичний міжнародний досвід, а також досвід державних та комерційних органів та установ України.

Отже, для забезпечення належного рівня фінансової, а, відповідно, й економічної безпеки держави застосовують певні заходи впливу у сфері фінансового моніторингу, такі як: скорочення кількості фінансових злочинів і відповідних втрат від них; зниження об'єму тіньової економіки; посилення надійності банків; посилення контролю за міждержавними переказами; контроль за діяльністю конвертаційних центрів; збільшення сум сплачених податків від викритих нелегальних доходів; покращення ефективного застосування бюджетних ресурсів; скорочення корупційного рівня; зростання показника конкурентоспроможності країни; боротьба з кіберзлочинністю; контроль операцій з цінними паперами; зосередження уваги на можливих шахрайствах у страховій сфері; посилена протидія фінансуванню тероризму, військових дій.

Застосування позитивного існуючого досвіду зміцнення економічної безпеки національної економіки, особливо через призму фінансового моніторингу, надасть можливість налагодити високоефективну, фінансово

стійку, конкурентоспроможну роботу підприємств; підтримання всебічної правової захищеності бізнесу; забезпечити достатньо незалежну технічну і технологічну діяльність; створення ефективно діючих організаційної структури, підтримання висококваліфікованого менеджменту, кадрів, зростання високоінтелектуального потенціалу на підприємствах; створення надійної захищеності інформаційної бази, комерційної таємниці, забезпечення повної безпеки коштів і майна як підприємства, так і його учасників.

РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДОВИХ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

2.1 Дослідження сучасних тенденцій діяльності суб'єктів фінансового моніторингу

Глобалізація фінансово-економічної системи світу поєднана з різким ростом руху коштів, лібералізацією фінансових ринків, а також глобалізацією відмивання незаконних коштів. Ефективність проведення протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і на національному, і на міжнародному рівнях суттєво залежить від того, наскільки якісно виконують свої обов'язки у напрямі фінансового моніторингу спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу

Тому, в сучасних умовах функціонування економічної системи особлива увага за напрямом протидії відмиванню кримінальних доходів приділяється вивченню діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Національним банком України, виконуючи функції нагляду, встановлено, що банківськими установами проводиться низка схем обігу кримінальних ресурсів. До участі в таких незаконних операціях долучаються юридичні особи, фізичні особи-підприємці, кредитні спілки, та ін..

Вивченням загально-теоретичних питань та понятійного апарату фінансового моніторингу займалися такі вчені, як: Берізко В.М., Возняковська Х.А., Гаврилишин А.П., Дмитров С.О. та ін.. Особливості державного фінансового моніторингу розкривають у своїх працях Васильчак С.В., Краліч В.Р., Романченко О., Сюркало Б.І. Зарубіжний досвід аналізують у своїх дослідженнях, та порівнюють з українським, сучасні економісти: Буткевич С.А., Дзедзик І.Б., Качка Т. Дослідженням особливостей діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу

присвячені роботи науковців, таких як: Павліченко Є.В., Синюгіна Н.В.
ін..

Слід зазначити, що в Україні виконувати обов'язок суб'єктів первинного фінансового моніторингу повинні такі організації та установи (рисунок 2.1) банківські установи у своїй діяльності, страхові компанії, учасники ринку цінних паперів, а також нотаріуси, особи, які надають юридичні послуги, адвокати, адвокатські бюро, об'єднання, аудитори, аудиторські фірми, суб'єкти господарювання, що надають бухгалтерські послуги, у випадку, коли вони залучаються до проведення фінансових операцій стосовно заснування юридичних осіб, забезпечення проведення їх роботи чи управління такими, здійснення купівлі-продажу юридичних осіб, корпоративних прав, залучення ресурсів для створення, забезпечення діяльності, управління юридичними особами; суб'єкти господарювання, що виступають посередниками при купівлі-продажу нерухомості; суб'єкти господарювання, що проводять готівкову торгівлю дорогоцінних металів на граничну суму; фізичні особи, що проводять готівкові операції з товарами, роботами, послугами на граничну суму. З приведенного списку суб'єктів первинного фінансового моніторингу можна виділити, що переважна частина суб'єктів є учасниками фінансового сектору.

Головною задачею суб'єктів первинного фінансового моніторингу є здійснення ідентифікації, верифікації, вивчення клієнтів. Ці процедури проводяться до встановлення ділових відносин з клієнтом, та до проведення фінансової операції. Суб'єктами первинного фінансового моніторингу забезпечується виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, реєстрацію та передачу відомостей про виявлені операції до Державної служби фінансового моніторингу.

Рисунок 2.1 – Суб'єкти первинного фінансового моніторингу

Згідно Закону про запобігання та протидію однією з важливих функцій суб'єктів первинного фінансового моніторингу є встановлення кінцевого бенефіціарного власника клієнтів. Категорія кінцевий бенефіціарний власник передбачає будь-яку фізичну особу, яка має прямий (безпосереднє реальне володіння часткою не менше 25% статутного капіталу чи прав голосу) чи непрямий (не володіють часткою 25% статутного капіталу, але мають вирішальний вплив) вирішальний вплив чи контроль на функціонування клієнта, фізичної особи, від імені якої може проводитись фінансова операція.

Суб'єктами первинного фінансового моніторингу проводиться ідентифікація, верифікація, вивчення клієнта, уточнення інформації. Для виявлення кінцевого бенефіціару у клієнта відбирається структура власності. Перевіряється належність клієнта, та пов'язаних з ним осіб до політично значущих осіб.

Для встановлення правдивості інформації, отриманої від клієнта, суб'єкти первинного фінансового моніторингу порівнюють її з інформацією з інших джерел, таких як: з мережі Інтернет, з офіційного сайту клієнта, з сайтів, що містять данні реєстру юридичних осіб, дані фондової біржі, аудиторська звітність, різноманітні комерційні бази, такі незалежні видання, як Bloomberg, Forbes, Reuters та інші.

Здійсненням безпосереднього контролю за проведенням суб'єктами первинного фінансового моніторингу законодавчо покладених на них завдань та обов'язків у частині протидії легалізації доходів, отриманих незаконним злочинним шляхом, займаються державні регулятори, тобто: центральні органи виконавчої влади, Національний банк України, а також спеціально уповноважений орган виконавчої влади у сфері фінансового моніторингу, такий як центральний орган виконавчої влади зі спеціально визначеним статусом – Державна служба фінансового моніторингу України. Згідно до законодавства ці органи виконують певні функції регулювання, контролю, нагляду, супроводження за роботою юридичних осіб, котрі здійснюють фінансові операції.

Суб'єкти первинного фінансового моніторингу України можна поділити на три рівні: суб'єкт першого рівня - головний суб'єкт фінансового моніторингу - це Державна служба фінансового моніторингу України, яка координує та узагальнює фінансовий моніторинг у країні; суб'єкти другого рівня - центральні органи виконавчої влади – це Національний банк України та Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку; суб'єкти фінансового моніторингу третього рівня - це конкретні суб'єкти господарювання у межах

здійснення первинного фінансового моніторингу, які безпосередньо проводять фінансовий моніторинг.

Отже, суб'єкти фінансового моніторингу розподіляють на безпосередніх суб'єктів, які проводять фінансовий моніторинг, суб'єктів, які узагальнюють і координують дії щодо реалізації фінансового моніторингу, суб'єктів, які, приймають управлінські рішення та узагальнюють наслідки прийнятих рішень.

Переходячи до аналізу основних показників діяльності суб'єктів первинного моніторингу для практичного удосконалення системи фінансового моніторингу як інструменту забезпечення економічної безпеки національної економіки, потрібно обрати та описати головні параметри функціонування досліджуваної системи функціонування Державної служби фінансового моніторингу України.

У якості характеристики потоку береться кількісний показник, виражений в одиницях інформації про фінансові операції та їх учасників, та інформації з низки баз даних, що надходить до Держфінмоніторингу України, виявлених за одиницю часу (година, день, місяць, квартал, півріччя, рік). Ця категорія розраховується як сума добутків числа надходжень заявок чи вимог на частоту надходжень інформації, що відбувається в рамках поточного дослідження, поділена чи зважена на загальну кількість надходжень в процесі дослідження заявок. Далі у таблиці 2.1 наведемо розрахункову інформацію, визначену шляхом використання обраного підходу.

Наступним етапом при створенні практичних рекомендацій при оцінці ефективності діяльності Держфінмоніторингу України для забезпечення економічної безпеки національної економіки, необхідно розрахувати показник – інтенсивності обслуговування, взявши до основи дані таблиці 2.2.

Таблиця 2.1 – Статистична інформація по фінансовим транзакціям, що характеризують діяльність Державної служби фінансового моніторингу України

Показники	Рік							
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Повідомлення в розрізі ознак фінансового моніторингу : -з ознаками обов'язкового фінансовому моніторингу	581213	620974	653645	780234	3873967	5925372	7631690	9663903
- з ознаками внутрішнього фінансовому моніторингу	241155	277795	312898	490617	407462	315262	298394	253913
- з ознаками обов'язкового та внутрішнього фінансовому моніторингу	5050	6780	12075	12167	67888	76728	298394	51638
- моніторинг фінансових операцій	252033	62272	3523	4478	7800	2414	10116	338

Джерело: складено на основі [19]

Таблиця 2.2 – Показники ефективності діяльності Держфінмоніторингу України

Показники	Рік							
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Кількість повідомлень, відібраних для формування дос'є	205543	100912	117976	200824	280525	288614	397902	526372
Кількість узагальнених матеріалів, переданих до правоохоронних органів	323	588	588	476	364	269	382	466
Кількість файлів-запитів, надісланих до банківських установ	-	12931	14747	47940	22745	16942	17876	15070
Кількість додаткових узагальнених матеріалів, переданих до правоохоронних органів	257	131	234	298	322	322	330	468
Кількість запитів до іноземних підрозділів фінансової розвідки	467	433	439	458	421	668	367	418

Джерело: складено на основі [19]

Далі, формуючи практичні рекомендації при оцінці ефективності діяльності Держфінмоніторингу України для забезпечення економічної безпеки національної економіки, проводиться розрахунок інтенсивності потоку на основі даних таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Характеристика потоку системи Держфінмоніторингу

Показники	Рік							
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Кількість сформованих досьє	1841	1896	1999	1970	1951	2278	2757	2999
Кількість узагальнених матеріалів, використаних у кримінальних провадженнях	191	161	294	293	233	183	265	296
Кількість відповідей іноземним підрозділам фінансової розвідки	189	172	173	251	245	229	253	241
Кількість рішень та доручень Держфінмоніторингу на зупинення фінансових операцій	91	126	471	2406	3313	757	399	161

Джерело: складено на основі [19]

В якості фундаменту економіко-математичного моделювання ефективності діяльності Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондових ринків стосовно протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, вони зображуються у вигляді системи фінансового моніторингу. Ця система в своїй основі підкріплюється відмовами у проведенні вхідних заявок, також включає змогу створення певної черги з необмеженим часом очікування виконання та не має чіткого обмеження довжини черги. Отже, зображення діяльності НБУ, НКЦПФР стосовно фінансового моніторингу, потребує визначення конкретних характеристик ознакового простору її роботи. Таким чином, функціонування Національного банку України описується показниками (таблиця 2.4): показником кількості фінансових операцій, наданих банками до ДКФМ; показниками кількості планових перевірок банків, а також кількості позапланових перевірок банків; показником кількості заходів впливу.

Таблиця 2.4 – Інформаційна база характеристики НБУ в контексті протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Кількість фінансових операцій, наданих банками до ДКФМ	1062215	943862	954380	1260508	4312637	6260727	7940799
Кількість планових перевірок банків	194	218	188	184	59	34	35
Кількість позапланових перевірок банків	12	8	5	72	59	50	29
Заходи впливу	90	185	194	260	262	158	154

Джерело: складено на основі [119]

Отже, далі підібрано характеристики діяльності Національної комісії з ЦПФР (таблиця 2.5): показником береться така категорія, як суб'єкти у яких виявлено порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення; показником виступають дані кількості перевірок суб'єктів первинного фінансового моніторингу; показниками виступають наступні категорії: штрафні санкції за порушення вимог законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, а також кількість розглянутих справ про порушення вимог законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму [19].

Враховуючи вищевикладене, встановлено, що фінансовий моніторинг передбачає собою специфічну форму реалізації державного фінансового контролю, що проводиться з однієї сторони спеціально уповноваженими державними органами влади за напрямком фінансового контролю та з іншої сторони суб'єктами первинного фінансового моніторингу. А суб'єкти первинного фінансового моніторингу розподіляють на безпосередніх суб'єктів,

які проводять фінансовий моніторинг, суб'єктів, які узагальнюють і координують дії щодо реалізації фінансового моніторингу, суб'єктів, які, приймають управлінські рішення та узагальнюють наслідки прийнятих рішень.

Таблиця 2.5 – Статистичні дані характеристики НКЦПФР в розрізі запобігання легалізації кримінальних доходів

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Суб'єкти у яких виявлено порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення	74	100	212	116	9	70	23	99	66
Кількість перевірок суб'єктів первинного фінансового моніторингу	184	287	178	190	70	35	30	118	67
Штрафні санкції за порушення вимог законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму	25	84	80,67	77,33	74	30	57	125	91
Кількість розглянутих справ про порушення вимог законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму	4	150	127,33	104,67	82	34	58	134	102

Джерело: складено на основі [19]

В свою чергу, належна організація діяльності певних суб'єктів первинного фінансового моніторингу, направлена на виявлення відповідних порушень законодавчих актів при переміщенні грошових коштів, допоможе розширити можливості національної економіки держави за рахунок грошових

ресурсів, що залишаються в обігу на території держави, та збільшить податкові надходження до бюджету країни. Також, вирішення зазначених питань надасть можливість реалізувати, і публічні соціально-економічні інтереси суспільства, і приватні інтереси кожного громадянина.

2.2. Оцінювання ризику використання банків з метою легалізації кримінальних доходів на основі гравітаційного моделювання

На сьогоднішній день найважливішими питаннями, що турбують усе світове співтовариство, є розвиток економіки на всіх рівнях, глобалізація, забезпечення суспільного економічного добробуту. Та всі етапи такого розвитку постійно супроводжуються відповідними негативними процесами та явищами. Так як поряд із збільшенням об'ємів операцій, що проводяться через фінансові ринки, зростанням активів, грошових потоків, збільшенням обсягів торгівельних процесів, у злочинців з'являється можливість здійснювати вільний обіг незаконних коштів. Отже, зростання злочинності, переміщення нелегальних грошей, розвиток тероризму наразі є найголовнішими питаннями для вирішення світовою спільнотою. Ці проблеми перетворились у глобальні загрози для всього фінансового світу, та, відповідно, економічної безпеки національної економіки.

Об'єднання в одну систему обігу капіталу, товарів та послуг, а також різних напрямів фінансових сегментів для подальшого розвитку, покращення добробуту суспільства, забезпечення безпеки, характеризують категорію економічної безпеки. Протягом останніх років, через трансформацію світової економічної системи, проблемі забезпечення економічної безпеки притаманні новітні аспекти. Сьогодні тренди, що описують сучасну модернізацію економічної системи, суттєво впливають на забезпечення економічної безпеки за нових умов.

Протягом останніх років міжнародне співтовариство у економіці багато уваги та дій проводить у частині дослідження та аналізу взаємовідносин політики

та злочинного світу. Для виявлення та зупинення потоків незаконних коштів по всіх можливих каналах, заходи по перешкодженню фінансуванню злочинних зв'язків потрібно проводити не тільки у середині країни, а й за її межами. Відмивання нелегальних коштів, «тінізація» економіки, фінансування тероризму вкрай рушійно позначаються на економічній безпеці країни, викликають суспільний дисбаланс, погіршують економічний устрій. У світовій економічній науковій літературі науковцями та дослідниками висвітлюються відповідні намагання зробити кількісний вимір процесів і дій, що стосуються відмивання нелегальних коштів. Але через те, що процеси відмивання грошей здійснюються доволі приховано, непомітно, таємно, то оцінити ефективність, достатність, результативність, адекватність таких моделей дуже складно і проблематично.

На тлумачення терміну «економічна безпека» в сучасній науково-дослідній літературі приведено значну кількість різноманітних поглядів. А саме: науковці Габріель Андрусеак та Майлз Калер здійснюють аналіз впливу глобалізації економіки, характерній міжнародному середовищу, на економічну безпеку країни і світу. Ці вчені висвітлюють щільний зв'язок економічної глобалізації та негативних економічних і політичних наслідків, описуючи новітні погляди у цьому напрямі. Такі вчені, як: Боуман Діна та Ван Куй Джон подають відповідні межі для описання зв'язків відмінних рівнів, а також різні сфери факторів що впливають і відображаються на економічній безпеці. Це надає можливість зосередити увагу на неефективному стані ринку праці, а також на несприятливій економічній небезпеці, одночасно встановлюючи більш широкий структурний і системний економічний вплив на зазначені проблеми. Наукові діячі, такі як: Маріус-Петре Ротару та Пітер Новарро порівнюють категорії економічної та національної безпеки, розглядаючи економічну безпеку у якості органічного визначення національної безпеки. Значної уваги потребує трактат вченого Мелісса Хатавей , що стосується

розгляду поняття кібербезпеки, що виступає однією з найсуттєвіших проблем економічної, а також національної безпеки.

Широке коло науковців, а саме: Стефан Д. Гайнер, Флоріан Вакольбінгер, Шнайдер Фрідріх, Манків Н., Фредерік С. та багато інших, здійснювали вивчення загально-теоретичних і практичних питань боротьби з відмиванням незаконних коштів і фінансуванням тероризму, їх подальший суттєвий вплив на економічну безпеку. У роботі Буряк А., Леонов С., Васильєва Т. висвітлюється тісний зв'язок між стабільністю банківської системи та з легалізацією нелегальних грошей, результатом чого виступає небезпечний, шкідливий вплив не лише на банківську систему однієї країни, а також і на економічну безпеку всього світу. Сучасні науковці Васильєва Т., Леонов С., Люльов О., Кіріченко К. досліджують вплив певних дисбалансів, окремо розглядаючи процес легалізації нелегальних доходів та фінансування тероризму, на систему загального економічного розвитку держави. Поряд з цим вчені оцінюють міру впливу дій щодо легалізації коштів на фінансовий сектор економіки та оцінку макроекономічної стабільності в країнах з економікою нижчого середнього рівня, що досить сильно перешкоджають забезпеченню ефективної національної економічної безпеки.

У роботах сучасних наукових фахівців описуються певні питання протидії відмиванню нелегальних доходів та фінансуванню тероризму, здійснюється дослідження ризику використання послуг банківських установ для легалізації незаконних коштів і фінансування тероризму, аналіз проведення певних фінансових операцій, визначення заходів та пропозиція відповідних рекомендацій, тобто: ризику при здійсненні оплати за допомогою новітніх технологій, електронних платежів, мобільних банківських платежів та інших операцій, проведення операцій через Інтернет. Окремо виділяються проблеми оцінки трендів, об'ємів, характеру, розрахування вартості кіберзлочинних дій і, відповідно, створення економічної кібербезпеки операцій.

Також виділяються певні аспекти стосовно глобального нагляду та відстеження відмивання незаконних коштів, фінансування тероризму, в тому числі ухилення від оплати податків з доходів, питання при здійсненні обов'язкового оподаткування певних фінансових операцій, рекомендації та поради, що направлені на зменшення джерел доходів, пов'язаних з фінансуванням тероризму.

Слід відмітити, що у своїх трактатах Шнейдер Ф та Карузо Р., Блаувельт А., та інші досліджували специфіку фінансування світового міжнародного тероризму, а також особливості транснаціональної фінансово-економічної організованої злочинності, їх походження, канали та методи, покращення міжнародного співробітництва в частині боротьби з легалізацією нелегального доходу та фінансування тероризму. Також, суттєва увага вчених направлена на своєрідність та специфіку фінансових систем стосовно ризиків легалізації кримінальних доходів держав усього світу:

- в ЄС намагаються в Європейському Союзі побудувати спільний ринок фінансових послуг, додержуватись політики, що допомагає економічному росту, використанні комплексного, системного підходу, а також забезпечення переходу фінансових послуг на цифрову реальність;

- в Італії проектується та проводяться дії, що направлені не тільки на здійснення оцінки операцій щодо відмивання злочинних коштів, але й чутливості фінансово-економічних систем, ризики, що стосуються географічних районів, платіжних інструментів, економічних; протягом останніх років актуальними стали нові специфічні вектори кількісних досліджень та вимірювань, що базуються на застосуванні економетрики з метою знаходження аномалій та нових трендів;

- в Греції проводиться оцінювання режиму відмивання незаконних коштів та протидії фінансуванню терористичних дій, що ґрунтується на принципах «Сорока Рекомендаціях 2003», а також та основах «Дев'яти Спеціальних

Рекомендаціях з фінансування тероризму 2001 року Робочої групи з фінансових дій (FATF)»;

– в Тунісі зусилля направляються переважно на цілісності власної фінансової системи, привабливості інвестиційного клімату у своїй системі, що створив основу для здійснення національного обов'язку в частині боротьби з відмиванням нелегальних грошей і фінансуванням тероризму, на базі стратегічного сценарію щодо перешкоджання злочинного використання його фінансового-економічного сектора.

З метою вивчення глобального процесу відмивання коштів, доходів, отриманих від операцій транснаціональної злочинності, що здійснюють обіг через фінансово-економічну систему світу, ваги операцій з легалізації на стійкість банківської системи, ефективність економічної безпеки, розрахунку ризиків у банківських установах, розроблено відповідні моделі. Найбільш відомішими та широкоживаними стали економетричні моделі оцінки ризиків , liquidity stresstesting , Data Mining , structured modeling .

Окремої уваги науковцями надається гравітаційному моделюванню. Так, вчені кожної майже країни надають перевагу саме такому типу моделей, пояснюючи, що гравітаційне моделювання використовується багатьма соціальними та економічними науками з метою проведення прогнозування та описування особливих форм поведінки, базуючись на подібності до закону гравітації Ісаака Ньютона. Гравітаційні моделі допомагають здійснювати оцінки величини потоків по двом і більше місцям. Незважаючи на те, що подібні моделі не спроможні проводити точне прогнозування потоків, та вони являються мірою, за допомогою якою здійснюється порівняння фактичних спостережуваних значень, вказуючи, в яких саме місцях обіг несподівано високий або низький. Впродовж тривалого періоду часу традиційний тип гравітаційної моделі вдало використовується до різних видів потоків; вона характеризує соціально-економічні взаємозв'язки серед просторових об'єктів .

Гравітаційна модель Джона Уокера - це перша розроблена модель оцінювання відмивання нелегальних коштів по всьому світу. Ця модель засновувалась на базі відомої гравітаційної моделі, що є дуже популярна в торговій сфері. Така модель дозволяє оцінювати потоки нелегальних коштів всього світу, а також характеризує географію знаходження злочинних доходів, що потрібно відмити з метою покриття їх нелегального походження. Також Модель гравітації для вимірювання відмивання грошей та ухилення від сплати податків Бригітте Унгера використовується при оцінці потоків злочинних грошей між однією та іншими юрисдикціями всього світу, та представлена у вигляді зміненого рівняння Уокера з використанням оновлення, а також корегування показника відстані. Модель гравітації для відмивання грошей на основі торгівлі застосовується для проведення прогнозу незаконних потоків відмивання доходів. У цій моделі використовуються традиційне гравітаційне моделювання та його відповідні моделі, що взяті з міжнародної теорії торгової сфери. Такій моделі характерний прямолінійний логічний вид, а не комбінація мультиплікативних і додаткових показників. Інша Економічна модель Ісіді ґрунтується на основі територіального управління, здатного надавати фінансово-економічну самодостатність, а також різноманітність певних ресурсів, головна стратегія якої передбачається у тому, що капітал країни виступає основною складовою та витокком фінансування відповідних процесів як внутрішніх, так і зовнішніх, та наявність стабільних фінансових ресурсів, цінність яких в будь-який період часу незмінна.

Не дивлячись на те, що вже проведено багато роботи стосовно вивчення питання дослідження незаконних операцій з грошовими коштами, наразі не розроблено достатньо ефективних систем та моделей управління фінансово-економічною системою стосовно легалізації злочинних коштів та фінансування терористичної діяльності. Наряду з цим немає інструментів, що могли б попереджувати завчасно процеси легалізації. Це призводить до руйнування

національної економічної безпеки. Вирішення питань економіки відмивання злочинних доходів, направлених на дослідження об'ємів і впливу нелегальних грошей, виступає доволі новою сферою і тому вимагає поглибленого вивчення та аналізу. Використання гравітаційних моделей для проведення оцінки ризику легалізації нелегальних коштів і фінансування тероризму між країнами, в якості одного з дієвих інструментів системи національної економічної безпеки, зараз є вкрай актуальним і далі тільки загострюється. Отже, саме цим проблемам присвячуються дана стаття.

Для проведення дослідження було сформовано набір даних по 65 банкам України за 2019 рік. Набір даних представляє собою статистичну інформацію, яку було отримано за результатом запиту до Національного банку України. Так, було узяті 6 показників: K_1 - частка фінансових операцій, зареєстрованих за ознаками внутрішнього фінансового моніторингу; K_2 - Порушення ПП НБУ; K_3 - Порушення ЗУ «Про легалізацію»; K_4 - ЗУ «Про банки»; K_5 - Частка надходжень готівкових коштів від загальної суми надходжень; K_6 - Частка видатків готівкових коштів від загальної суми видатків.

Розглянемо методичку розрахунку кожного із зазначених числових характеристик діяльності комерційних банків:

$$K_1 = \frac{K_{\text{ФОВФМ}}}{K_{\text{ЗКФО}}}, \quad (2.1)$$

де K_1 - частка фінансових операцій, зареєстрованих за ознаками внутрішнього фінансового моніторингу;
 $K_{\text{ФОВФМ}}$ - кількість фінансових операцій, зареєстрованих за ознаками внутрішнього фінансового моніторингу;
 $K_{\text{ЗКФО}}$ - загальна кількість зареєстрованих фінансових операцій .

Показник частка фінансових транзакцій, зареєстрованих за ознаками внутрішнього фінансового моніторингу надає можливість якісно визначити проведення банком внутрішнього фінансового моніторингу. Бо саме внутрішній фінансовий моніторинг є менш формільним і більш ризиковим в порівнянні з обов'язковим фінансовим моніторингом банку.

Так, якщо за обраний період часу в банку не зафіксовано фінансові операції, що мають ознаки внутрішнього фінансового моніторингу, то це може означати, що банком ігнорується необхідність практично проводити фінансовий моніторинг операцій з ознаками внутрішнього фінансового моніторингу. А якщо банком реєструється необгрунтовано велика кількість операцій з ознаками внутрішнього фінансового моніторингу, то це означає, що банком майже всі фінансові операції без належного вивчення та фільтрування, відносяться до операцій, що мають ознаки внутрішнього фінансового моніторингу.

K_2 – кількість порушень ПП НБУ.

K_3 - кількість порушень ЗУ «Про запобігання».

K_4 - кількість порушень ЗУ «Про банки» .

Ці характеристики показують кількісне значення визначених порушень банком законодавчих актів України, зафіксованих під час перевірок НБУ в розрізі недопущення відмиванні незаконних доходів в частині певних правових документів. Додатково надається припущення щодо прямої залежності ризиковасті банку по легалізації коштів від кількості вищевказаних порушень.

K_5 - частка надходжень готівкових коштів на рахунки за вкладками фізичних осіб від загальної суми надходжень на рахунки фізичних осіб .

Таке співвідношення описує схему приходу коштів на рахунки фізичних осіб, надаючи можливість проведення оцінювання обсягів готівкових грошових надходжень віж фізичних осіб. В наступному аналізі ця характеристика буде індикатором ризику участі банку у злочинних «конвертаційних схемах».

K_6 - частка видатків коштів за вкладками фізичних осіб від загальної суми видатків фізичних осіб . Ця характеристика виступає ґрунтовним індикатором ризику участі банку у «конвертаційній» схемі. А в сукупності показники K_6 дозволяють здійснити суттєвий аналіз ризику банку стосовно проведення «конвертаційної» транзакції.

З метою оцінювання ризику відмивання незаконних коштів, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, запропоновано методику на базі гравітаційного моделювання.

Перший етап передбачає виконання нормалізації значень по другому, третьому та четвертому показникам, так як характеристики, що застосовуються для побудови моделі, описані різною розмірністю. Отже, їх необхідно навести до значень інтервалу від 0 до 1. Зауважено, що ці показники по-різному оказують вплив на ризик відмивання незаконних доходів. Так при зростанні величини показника ситуація покращується, а зі зниженням величини ризику - погіршується. Це свідчить, ми працюємо із стимулятором. У випадку, коли зі збільшенням величини показника ризик збільшується, і навпаки, то це означає, що ми працюємо з дестимулятором. Для нормалізації показників використовується рівняння абсолютної нормалізації, що надасть можливість провести її як для стимуляторів, так й де стимуляторів .

$$x_{ij}^+ = \frac{x_{ij}}{x_{max_j}}, x_{ij}^- = \frac{x_{min_j}}{x_{ij}}, \quad (2.2)$$

де x_{ij}^+, x_{ij}^- – нормалізоване значення j -го показника характеристики рівня ризику легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму, як для стимуляторів (+), так й для дестимуляторів (-), для i -ого розглянутого банку;

x_{ij} – початкове (емпіричне) значення j -го показника характеристики рівня ризику легалізації для i -ого банку;

x_{min_j} – мінімальна величина j -го показника характеристики визначення рівня ризику легалізації для всіх банків дослідження;

x_{max_j} – максимальна величина j -го показника характеристики визначення рівня ризику легалізації для всіх банків дослідження.

На другому етапі методики розрахунку визначаємо вагові коефіцієнти для обраних показників. З цією метою використовується метод головних компонент. Для реалізація даного етапу пропонується застосувати наступну послідовність обчислень: 1) за допомогою інструментарію програмного пакету Statistica 8.0 Statistica, Multivariate Exploratory Techniques, Principal Components & Classification Analysis побудувати графік кам'янистого осипу, таблицю власних значень, таблицю факторних навантажень; 2) за допомогою графіку кам'янистого осипу визначення релевантних факторів, сумарна дисперсія впливу в розрізі яких складає не менше 70%; 3) на основі значень факторних навантажень та дисперсії впливу факторів обчислення суми добутків факторних навантажень на дисперсію впливу відповідних факторів (графа 4 таблиці 2.6); 4) визначення вагових коефіцієнтів пріоритетності показників оцінювання ризику легалізації банків за допомогою формули (2.3) (графа 5 таблиці 2.6).

Таким чином, розрахункова формула для обчислення вагових коефіцієнтів пріоритетності показників оцінювання ризику легалізації банків набуває вигляду:

$$\omega_j = \frac{\sum_{k=1}^m f_{jk} \cdot \sigma_k^2}{\sum_{j=1}^n \sum_{k=1}^m f_{jk} \cdot \sigma_k^2}, \quad (2.3)$$

де ω_j – ваговий коефіцієнт пріоритетності j -го показника оцінювання ризику легалізації кримінальних доходів банків;

f_{jk} – значення факторного навантаження k -го фактору в розрізї j -го показника;
 σ_k^2 – дисперсія впливу k -го фактору.

Таблиця 2.6 – Проміжні розрахунки обчислення вагових коефіцієнтів показників оцінювання рівня ризику легалізації

	Factor1	...	Factorm	Сума добутків факторних навантажень на дисперсію впливу відповідних факторів	Ваги показників
A	1	2	3	4	5
x_1	f_{11}	...	f_{1m}	$\sum_{k=1}^m f_{1k} \cdot \sigma_k^2$	$\frac{\sum_{k=1}^m f_{1k} \cdot \sigma_k^2}{\sum_{j=1}^n \sum_{k=1}^m f_{jk} \cdot \sigma_k^2}$
...
x_j	f_{j1}	...	f_{jm}	$\sum_{k=1}^m f_{jk} \cdot \sigma_k^2$	$\frac{\sum_{k=1}^m f_{jk} \cdot \sigma_k^2}{\sum_{j=1}^n \sum_{k=1}^m f_{jk} \cdot \sigma_k^2}$
...
x_n	f_{n1}	...	f_{nm}	$\sum_{k=1}^m f_{nk} \cdot \sigma_k^2$	$\frac{\sum_{k=1}^m f_{nk} \cdot \sigma_k^2}{\sum_{j=1}^n \sum_{k=1}^m f_{jk} \cdot \sigma_k^2}$
Дисперсія впливу факторів	σ_1^2	...	σ_m^2		

Після знаходження вагових коефіцієнтів *на третьому етапі* визначається інтегральний показник кількісної оцінки характеристики рівня ризику легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму для певного банку за допомогою метрики Мінковського (формула 2.4), який дозволяє враховувати вплив факторів на основі їх позицій, як стимуляторів, так і дестимуляторів:

$$IRA_i = 1 - \sqrt{\sum_{j=1}^k \omega_j |1 - x_{ij}^+|^2 + \sum_{j=k+1}^n \omega_j |1 - x_{ij}^-|^2}, \quad (2.4)$$

де IRA_i – інтегральна рейтингова оцінка характеристики рівня ризику легалізації для i -ого банку;

ω_j – вагові коефіцієнти для j -го показника.

З урахуванням того, що для оцінки ризику легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму було обрано 6 показників, формула для визначення інтегрального показника матиме наступний вигляд (формула 2.5):

$$IRA(x_i) = 1 - \sqrt{\frac{\omega_1(1 - x_1^+)^2 + \omega_2(1 - x_2^+)^2 + \omega_3(1 - x_3^+)^2 + \omega_4(1 - x_4^+)^2 + \omega_5(1 - x_5^+)^2 + \omega_6(1 - x_6^+)^2}{\omega_1(1 - x_1^+)^2 + \omega_2(1 - x_2^+)^2 + \omega_3(1 - x_3^+)^2 + \omega_4(1 - x_4^+)^2 + \omega_5(1 - x_5^+)^2 + \omega_6(1 - x_6^+)^2}} \quad (2.5)$$

де x_1^+ - це фактичне значення частки фінансових операцій, зареєстрованих за ознаками внутрішнього фінансового моніторингу, як фактора-стимулятора;

x_2^+ - це нормалізоване значення показника порушення ПП НБУ, як фактора-стимулятора;

x_3^+ - це нормалізоване значення показника порушення ЗУ «Про легалізацію», як фактора-стимулятора;

x_4^+ - це нормалізоване значення показника порушення ЗУ «Про банки», як фактора-стимулятора;

x_5^+ - це фактичне значення частки надходжень готівкових коштів від загальної суми надходжень, як фактора-стимулятора;

x_6^+ - це фактичне значення частки видатків готівкових коштів від загальної суми видатків, як фактора-стимулятора .

Розрахована величина інтегрального показника варіюється в інтервалі від 0 до 1.

Далі, *четвертий етап* передбачатиме побудову гравітаційної моделі ризику відмивання коштів. Для цього використовується, як основа, рівняння закону гравітаційного тяжіння, а також гравітаційної сили в суспільних явищах (формула 2.6):

$$M_{ij} = k \frac{p_i p_j}{d_{ij}^2}, \quad (2.6)$$

де M_{ij} – показник взаємодії між об'єктами i та j ;

k – коефіцієнт відповідності;

p – деяка значимість об'єкта;

d_{ij}^2 – відстань між об'єктами .

Цей підхід використовувався у міжнародній економіці в трактаті Уолтера Ісарда «Теорія розташування та теорія торгівлі: короткочасний аналіз» для вивчення міжнародної торгівлі.

Ризик легалізації ідентифікується наступним чином: окремий банк «притягує» ризикові операції з силою, що прямо пропорційна рейтинговій оцінці характеристики рівня ризику легалізації розглянутого банку та «нормативного» банку, а також обернено пропорційна квадрату величини «відстань» (кількісна оцінка відмінності) між даним банком та «нормативним» банком у процесі здійснення ризикових операцій (формула 2.7):

$$SVA_r = \frac{IRA_k \cdot IRA_r}{d_{kr}^2}, \quad (2.7)$$

де SVA_r – кількісна оцінка величини (сили) взаємодії між певним розглянутим банком та k -им «нормативним» банком в розрізі ризику легалізації;
 IRA_k – інтегральна рейтингова оцінка характеристики рівня ризику легалізації k -ого банку, яка передає ризик у цесію;
 IRA_r – інтегральна рейтингова оцінка характеристики рівня ризику легалізації r -ого банку, яка приймає ризик легалізації;
 d_{kr} – величина, яка представляє собою нормалізовану різницю між «нормативним» k -им та r -им банками.

В розрізі даного дослідження формула 2.7 трансформується наступним чином:

- варіант 1 (формула 2.8 і 2.9), де в якості «нормативного» банку розглядаються показники максимального можливого значення інтегральної рейтингової оцінки характеристики рівня ризику легалізації за метрикою Мінковського;
- варіант 2 (формула 2.10 і 2.11), де в якості «нормативного» банку розглядаються показники середнього значення інтегральної рейтингової оцінки характеристики рівня ризику легалізації за метрикою Мінковського.

Отже, для оцінювання ризику легалізації за першим варіантом, використовується формула 2.8:

$$SVA_i = \frac{IRA_i \cdot \max IRA_i}{d_i^2}, \quad (2.8)$$

для обчислення знаменнику використовується рівняння 2.9:

$$d_r = \left| 1 - \frac{VK_r}{\max_r VK_r} - \sigma\left(\frac{VK_r}{\max_r VK_r}\right) \right|, \quad (2.9)$$

де VK_r – значення власного капіталу для банку k ;

$\sigma\left(\frac{VK_r}{\max_r VK_r}\right)$ – середньоквадратичне відхилення нормалізованого відносним методом (для показника стимулятора) значення власного капіталу для банку r ;

Для оцінювання ризику легалізації за першим варіантом, використовується формула 2.10:

$$SVA_i = \frac{IRA_i \cdot \frac{\sum_i IRA_i}{65}}{d_r^2}, \quad (2.10)$$

для обчислення знаменнику використовується рівняння 2.11:

$$d_r = \left| \frac{\frac{\sum_r \frac{VK_r}{\max_r VK_r}}{62}}{\max_r \frac{VK_r}{\max_r VK_r}} - \frac{VK_r}{\max_r VK_r} - \sigma\left(\frac{VK_r}{\max_r VK_r}\right) \right|, \quad (2.11)$$

де $\frac{\sum_r \frac{VK_r}{\max_r VK_r}}{62}$ – середнє значення нормалізованого відносним методом (для показника стимулятора) значення власного капіталу для банку r ;

Але при побудові даної матриці необхідно значення знов нормалізувати, оскільки кількісна оцінка ризику повинна бути від 0 до 1. Для цього використовуємо рівняння нормалізації Харрінгтона (формула 2.12) для першого та другого варіантів, яка дозволить нам врахувати розкид в отриманих значеннях, тобто:

$$SVA'_i = \exp(-\exp(-SVA_i)) \quad (2.12)$$

Отримане значення буде знаходитися в межах від 0 до 1 та свідчимо: якщо значення наближається до 0, то банк, в якому здійснюється легалізація коштів, буде мати підвищений рівень привабливості для легалізації; якщо значення наближається до 1, то банк матиме низький рівень привабливості.

Останнім етапом обчислень в розрізі оцінювання ризику легалізації кримінальних доходів за *i*-им банком виникає необхідність виведення узагальнюючої характеристик з оцінок, визначених за першим і другим варіантами, шляхом визначення середньої арифметичної величини:

$$SVA_i^* = \frac{SVA'_{1i} + SVA'_{2i}}{2} \quad (2.13)$$

де SVA_i^* - узагальнююча оцінка ризику використанням *i*-го банку для легалізації кримінальних доходів;

SVA'_{1i} - оцінка ризику використанням *i*-го банку для легалізації кримінальних доходів за першим варіантом, який ґрунтується на максимально можливих величинах метрики Мінковського;

SVA'_{2i} - оцінка ризику використанням *i*-го банку для легалізації кримінальних доходів за другим варіантом, який ґрунтується на максимально можливих величинах метрики Мінковського.

Розрахунки проводилися із використанням MS Excel, для чого використано дані в розрізі 65 банків України за 2019 рік (таблиця А.1).

На першому етапі методики проведено нормалізацію факторів-стимуляторів для другого, третього та четвертого показників (таблиця А.2).

На другому етапі – отримано результати важливості факторів. На основі аналізу графіку кам'янистого осипу (рисунок 2.2) та матриці власних значень (рисунок 2.3) можна зробити висновок про необхідність врахування трьох перших головних компонент для подальшого визначення вагових коефіцієнтів показників оцінювання ризику використання банків з метою легалізації кримінальних доходів, оскільки саме врахування трьох перших головних компонент забезпечить досягнення дисперсії впливу рівня, не менше 70%.

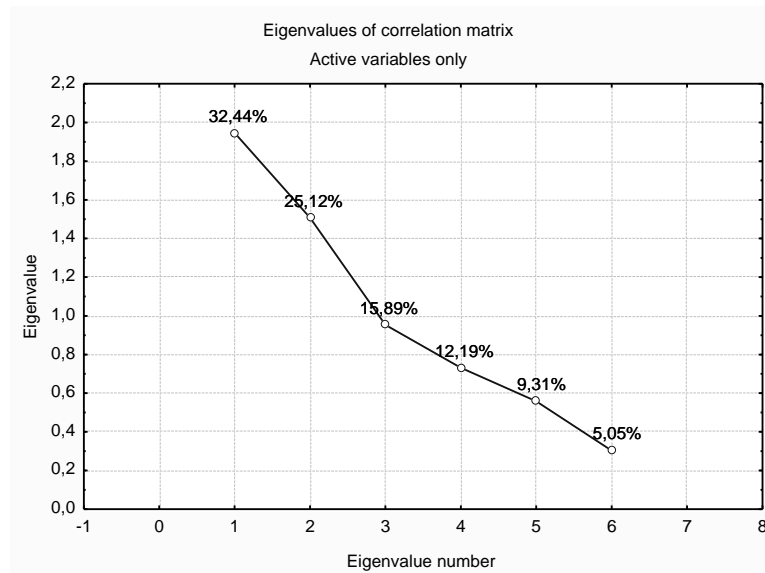

Рисунок 2.2 – Графік кам'янистого осипу в розрізі методу головних компонент оцінювання ризику використання банків з метою легалізації кримінальних доходів

Eigenvalues of correlation matrix, and related statistic Active variables only				
Value number	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative %
1	1,946621	32,4436%	1,946621	32,4437%
2	1,507443	25,1240%	3,454064	57,5677%
3	0,953393	15,8898%	4,407457	73,4576%
4	0,731148	12,1858%	5,138605	85,6434%
5	0,558326	9,3054%	5,696931	94,9489%
6	0,303067	5,0511%	6,000000	100,0000%

Рисунок 2.3 – Матриця власних значень в розрізі методу головних компонент оцінювання ризику використання банків з метою легалізації кримінальних доходів

Обчислення вагових коефіцієнтів пріоритетності показників оцінювання ризику використання банків з метою легалізації кримінальних доходів ґрунтується на використанні факторних навантажень в розрізі 6 обраних для дослідження показників за трьома першими головними компонентами (рисунок 2.4).

Variable	Variable contributions, based on correlations (2019 vlasn ka					
	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5	Factor 6
Var1	0,004017	0,230209	0,440134	0,288995	0,012256	0,024389
Var2	0,300835	0,043953	0,194745	0,052796	0,001212	0,406459
Var3	0,369235	0,027276	0,000097	0,000325	0,223376	0,379689
Var4	0,197214	0,010408	0,245888	0,396632	0,119751	0,030107
Var5	0,007495	0,442143	0,104693	0,000167	0,328887	0,116615
Var6	0,121202	0,246011	0,014444	0,261085	0,314517	0,042742

Рисунок 2.4 – Матриця факторних навантажень в розрізі методу головних компонент оцінювання ризику використання банків з метою легалізації кримінальних доходів

Таким чином, узагальнення проміжних розрахунків обчислення вагових коефіцієнтів показників оцінювання рівня ризику легалізації представимо в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 – Проміжні розрахунки обчислення вагових коефіцієнтів показників оцінювання рівня ризику легалізації

	Factor1	Factor1	Factor m	Сума добутків факторних навантажень на дисперсію впливу відповідних факторів	Ваги показників
A	1	2	3	4	5
x_1	0,0040	0,2302	0,4401	12,9078	0,1757
x_2	0,3008	0,0440	0,1947	13,9590	0,1900
x_3	0,3692	0,0273	0,0001	12,6662	0,1724
x_4	0,1972	0,0104	0,2459	10,5670	0,1439
x_5	0,0075	0,4421	0,1047	13,0152	0,1772
x_6	0,1212	0,2460	0,0144	10,3425	0,1408
Дисперсія впливу факторів	32,4437	25,1241	15,8899		

За результатами отриманих вагів видно, що найбільшу вагу має показник Порушення ПП НБУ, Частка надходжень готівкових коштів від загальної суми надходжень, частка фінансових операцій, зареєстрованих за ознаками внутрішнього фінансового моніторингу. Тобто дані показники чинять найбільший вплив на оцінку ризику легалізації кримінальних доходів. Розраховані ваги дозволили авторам розрахувати інтегрований показник оцінки ризику та знайти кількісну оцінку величини (сили) взаємодії між певним розглянутим банком та «нормативним» k -тим банком в розрізі ризику легалізації.

Для проведення аналізу авторами було обрано Україну станом на 2019 рік. В таблиці А.3 та рисунку 2.5 представлено результати проміжних розрахунків.

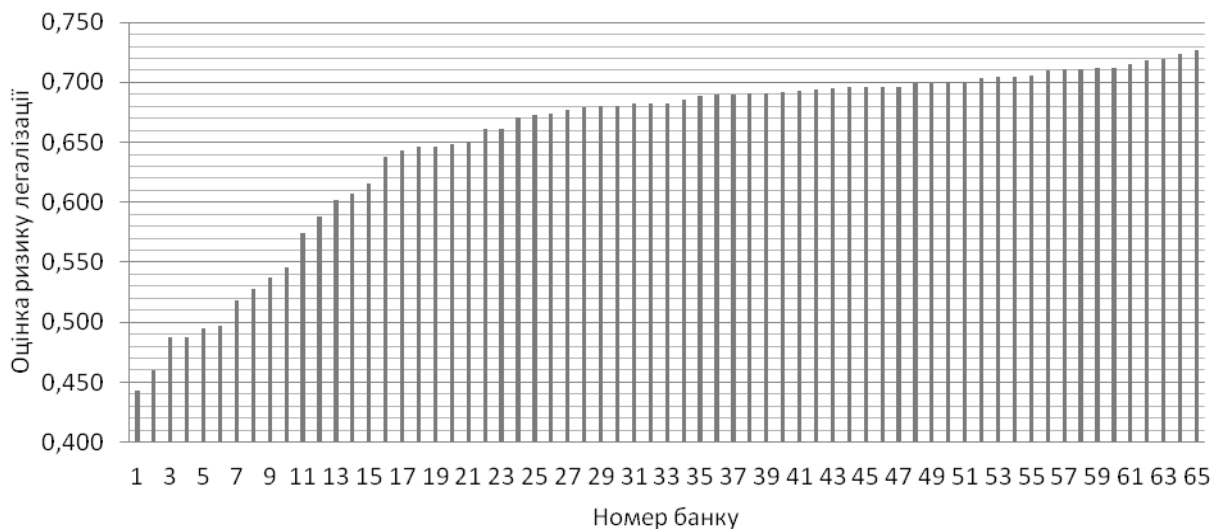

Рисунок 2.5 – Візуалізація спектрального представлення банків в розрізі оцінювання ризику легалізації кримінальних доходів

Таким чином, найбільша питома вага банків України 58,46% мають кількісну оцінку ризику легалізації кримінальних доходів в межах від 0,6 до 0,7 частки одиниці, тобто мають високий рівень даного ризику. 23,08% банків мають критичний рівень ризику в межах від 0,7 до 0,8 частки одиниці. Незначна

частки банків по 9,23% складають банки з рівнем ризику легалізації менше 0,5 та в проміжку від 0,5 до 0,6 частки одиниці.

Таблиця 2.8 – Візуалізація спектрального представлення банків в розрізі оцінювання ризику легалізації кримінальних доходів

Діапазон значень	<0,5	0,5-0,6	0,6-0,7	0,7-0,8
Кількість банків	6	6,000	38,000	15,000
Питома вага банків	0,0923	0,0923	0,5846	0,2308
Якісна характеристика	низький	середній	високий	критичний

В реаліях сьогодення для всіх країн світу, процес легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму, зазвичай, має небезпечний характер, і в першу чергу для національної економічної безпеки. По-перше, такий процес спричиняє посилення обігу коштів через тіньовий сектор економіки, бо значна частка доходів приховується. По-друге, національний бюджет кожної країни втрачає суттєві кошти, так як з отриманих кримінальних доходів податки не сплачуються. По-третє, процес легалізації незаконних доходів тягне за собою створення та розширення шахрайських схем обігу та функціонування фінансових потоків. По-четверте, скорочується притік інвестицій та зменшується привабливість бізнесу. По-п'яте, зростають державні витрати на здійснення боротьби з фінансово-економічною злочинністю. Загалом це спричиняє руйнування системи економічної безпеки держави, спонукає виникнення, загострення та зростання терористичних загроз для усіх членів суспільства, що також може викликати погіршення в державі соціальної безпеки.

Розроблена методика допомагає в процесі зменшення ризиків для країни зі сторони легалізації кримінальних доходів, отриманих незаконним шляхом, та фінансування тероризму. Її впровадження на державному рівні надасть можливість створити інформаційну базу даних щоб допомогти у прийнятті управлінських рішень стосовно покращення рівня національної економічної

безпеки, так як це дає спроможність концентрувати увагу особливо на ті держави, що є доволі привабливими з боку легалізації кримінальних доходів, отриманих злочинним шляхом. Розповсюдження та використання такої методики допоможе у розробці новітніх інструментів при здійсненні моніторингу, аналізу, оцінювання та прогнозу відповідних фінансових операцій, проведення яких можна зробити за межами держави. Все це допоможе побудувати ефективний механізм співпраці з іншими державами в частині вибору цільових напрямів діяльності, витоків походження наявних ресурсів, тощо. Поряд з цим, такі процеси потребуватимуть перегляду, зміни та удосконалення законодавчої нормативно-правової бази для всіх фінансових і кредитних організацій, суб'єктів господарювання, осіб, що купують нерухоме майно, акції закордоном, чи пов'язані з будь-якими іншими посередниками.

Сформована база даних, що є результатом розробленої методики, виступає основою для проведення дій по удосконаленню стандартів економічної політики держави в частині посилення національної економічної, а також посилення партнерських взаємозв'язків із іншими державами світу. Все це можна забезпечити завдяки розвитку новітніх інформаційних технологій та засобів по збиранню, обробці та обміну інформацією, причому не лише в межах однієї держави, відносно фінансових потоків, а й по всьому світу, шляхом підключення до процесу нових учасників. Таким чином, запровадження The Automatic Exchange of Information допомагає вирішувати окремі питання ухилення від сплати обов'язкових податків, але при обігу даних не розкривається відповідна інформація стосовно потоку коштів на рахунках з умовою дотримання нормативно закріпленої банківської таємниці. В плані такого обігу можна запровадити новітню електронну ідентифікацію певних джерел доходів і відповідного характеру операцій, що надасть можливість, дотримуючись банківської таємниці, вибрати операції, що мають сумнівні джерела доходу, а також повідомляти правоохоронним органам про спробу їх

проведення. Таку ідентифікацію слід впроваджувати на банківському рівні, як нормативно затверджену обов'язкову частину звітності банків перед державою.

Вищевказану запропоновану методику буде дороблено та покращено в плані виявлення найризикованіших напрямів економічної діяльності у державах, що виступають привабливими для здійснення легалізації коштів. Також проведене дослідження буде направлено на об'єднання показників вказаної методики з показниками других галузей національної безпеки – економічною, політичною, соціальною. Надалі заплановано запровадити розроблену методику в подальшу роботу Національного банку України, Державної служби фінансового моніторингу.

В сучасних умовах фінансової нестабільності в Україні та скорочення попиту на банківські послуги, значної актуальності для банків набуває процес оптимізації витрат усіма наявними методами. Розуміння менеджменту банку, які операції призводять до значних збитків можливо тільки за умови їх кількісної оцінки. Виходячи з цього, доцільно провести розробку науково-методичного підходу до оцінювання ймовірних збитків банків від їх залучення до процесу легалізації (відмивання) коштів, отриманих незаконним шляхом. Безумовно, процес легалізації кримінальних доходів повинен бути нейтралізований в банку відразу за умови його виявлення, проте відповідальність банківських робітників, які здійснюють внутрішній фінансовий моніторинг, буде значно вищою за умови знання обсягу ймовірних витрат у разі настання відповідних несприятливих подій.

Необхідно зазначити, що науковці по-різному розглядають питання фінансового моніторингу у розрізі протидії легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення. Загальні аспекти фінансового моніторингу, його основні поняття, методологію, теоретико-правові аспекти та системи протидії відмивання коштів

розкривають у своїх роботах сучасні дослідники Н. В. Москаленко, Д. М. Павлов, Ю. О. Романченко та ін. . Специфічні наслідки легалізації (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом, описують ряд авторів О.В.Алексейченко, І.М.Тохтарова . Представники наукової ланки останніх років, наприклад Г. П. Бортніковим, О. О. Любичим значну увагу приділяють розробці та впровадженню економіко-математичних моделей оцінки досліджуваних ризиків. Вітчизняними вченими, такими, як О. М. Воронкова, А. В. Матіос було узагальнено особливості фінансового моніторингу державного сектору України. Особливу увагу науковці І. Гаєвський, Н. Ю. Рекова направляють на вивчення світового досвіду боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму.

Для дослідження процесу протидії легалізації (відмивання) коштів, отриманих незаконним шляхом було запропоновано ряд моделей: модель Дмитрова С.О, що ґрунтується на системі кількісних показників оцінки ефективності фінансового моніторингу , структурно-логічна модель Кузьменко О.В. оцінювання ризику банківської установи , модель оцінювання ризику використання страхової компанії її клієнтами для легалізації доходів, В.П.Братюк, що базується на поєднанні регресійного аналізу та скорингових оцінок кількісних і якісних індикаторів ризику страхувальника, методологія оцінювання ризику клієнта М.І. Худокормової з використанням коефіцієнта значущості компонент ризику клієнта та ін.

Незважаючи на вагомий внесок зазначених дослідників у розкритті вказаної проблеми, сформовані до цього часу висновки та заходи потрібно доповнити особливостями визначення та врахування збитків від залучення банків до процесу легалізації (відмивання) коштів, отриманих незаконним шляхом.

Проведено поетапну реалізацію науково-методичного підходу до визначення ймовірних збитків банку від їх залучення до процесу легалізації (відмивання) коштів, отриманих незаконним шляхом:

1 етап. Формування ознакового простору основних індикаторів збитків банку від їх залучення до процесу легалізації (відмивання) коштів, отриманих незаконним шляхом з урахуванням як зовнішніх, так і внутрішніх змін середовища функціонування банку. В рамках даного етапу виникає необхідність визначення як релевантних факторів ризиків, притаманних банківській діяльності, так і переваг, які отримує банк у випадку уникнення або подолання наслідків впливу даних ризиків.

2 етап. Вибір або розробка математичних моделей для надання кількісної характеристики кожного із виділених релевантних факторів ризиків. На даному етапі виникає необхідність врахування того факту, що фактори ризику набувають як якісних, так і кількісних значень.

3 етап. Визначення співставності факторів банківських ризиків та переваг, які отримує банк у випадку уникнення або подолання наслідків впливу ризиків, а також формалізація ідентифікованої відповідності в табличному вигляді. Крім того, в рамках даного етапу виникає необхідність проведення аналізу чутливості релевантних факторів ризиків, притаманним банкам, враховуючи суми бінарних показників таблиць співставності релевантних факторів ризиків та відповідних переваг.

4 етап. Реалізація витратного підходу для релевантних факторів ризиків, які не надають можливості отримати відповідні переваги для банків, шляхом побудови витратних матриць та визначення ймовірностей їх отримання в кожній конкретній ситуації.

5 етап. Формування дерева рішень можливих альтернатив подолання ризиків банківської діяльності.

Таким чином, дослідивши послідовність визначення ймовірних збитків банків від їх залучення до процесу легалізації (відмивання) коштів, отриманих незаконним шляхом необхідно більш детально розглянути формалізацію наведених етапів та визначити математичне забезпечення для реалізації кожного з них.

РОЗДІЛ III. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

3.1 Методологічні основи визначення індексу загрози національної економіки

В останні 35-40 років на макроекономічному рівні спостерігається активне вивчення та розвиток питань економічної небезпеки, що супроводжується безперервними змінами сутності, понять та методик забезпечення відповідних показників безпеки економіки. Основні матеріали цих досліджень в більшій частині ґрунтуються на розрахунку загального рівня економічної безпеки країн та відповідного ранжирування держав згідно визначеного рівня. Паралельно з цим формуються основні відмінності таких досліджень, що полягають у різних наборах факторів та чинників, що впливають на рівень безпеки кожної країни, визначення сили впливу та розміру вагомості таких факторів загрози національним економікам держав.

Відомі сучасні методики визначення рівня загрози економіки країн світу, наразі враховують основні тенденції функціонування та розвитку світової економічної системи, сучасних інформаційних технологій, останні досягнення в напрямку економічної теорії. У сучасних умовах розвитку кожна окремо взята держава піддається впливу всіх цих процесів, що визначають тенденції сьогодення, визначаючи, диверсифікуючи та ускладнюючи проблеми економічної небезпеки. Так, аналіз існуючих методик оцінки загрози національної економіки вказує на відсутність в економічній літературі досконалого дієвого та якісного підходу до методик визначення загроз економіці країни, що викликає гостру необхідність розробки ефективної національної методології забезпечення національної економічної безпеки країни.

Як у вітчизняній, так і у закордонній літературі наразі не вироблено єдиного підходу до понятійного апарату економічної безпеки.

Загальнотеоретичні питання загрози національної економіки описані у працях таких науковців, як: Акімова Л.М., Петрушевська В.В., Мамалуй О.О., Третяк В.В., Комеліна О.В., Онищенко С. В., Матковський А. В. та інші

В загальному розумінні під загрозою національній економічній безпеці вони описують пряму або непряму можливість нанесення певної шкоди гідній якості та рівню життя громадян країни, правам, свободам, сталому розвитку, безпеці держави. Серед основних джерел загроз економісти виділяють кризи світової, а також регіональних фінансових та банківських систем, зростання конкуренції під час боротьби за життєво-необхідні ресурси, певні відставання в процесі розвитку передових сучасних технологій, що підвищують можливі стратегічні ризики в залежності від зміни зовнішніх та внутрішніх факторів.

Дослідження різних аспектів та особливостей становлення національної економічної безпеки України проведені у трактатах сучасних вчених: Бесчастного А.В., Гбур З.В., Варналій З. С., Буркальцева Д. Д., Наєнко О. С., Макаруч І.М. та ін.

Поняття індекс загрози розкривають у своїх роботах такі вчені, як: Майкл А. Ригдон, Франц Р. Елтинг, Роберт А. Неймейер, Сет Р. Кригер, Пол Дж. Робінсон, Кіт Вуд, Сет Харді, Масаші Крит-Нішіхата, Катаріна Клімола, Адам Сенфт, Байрон Сонн та Грег Вісман, Філіпа Гілл, Рональд Дж. Дейберт, Оакліф Дж. Р., Кенеді С.М., Баруч-Мордо С., Вест П.С., Гербер Дж.С., Джарвіс Л, Кіесекер Дж., Мартинюк В.П. та ін.. Вони описують розвиток категорії індекс загрози, як комплексного показника впливу різних типів негативних факторів та чинників впливу на процеси та явища.

Для вивчення категорії індексу загрози національної економіки проведено аналіз наявної літератури шляхом побудови карти наукової бібліографії терміну

«threatindex» (індекс загрози) за період останніх п'яти років, тобто 2016 - 2020 рр. у частині таких галузей як економіка, економетрика, фінанси та бізнес, управління та бухгалтерський облік за допомогою програми VOSViewerv.1.6.10. Відповідні результати аналізу зображено у вигляді графіку (рисунок 3.1). Формування карти наукової бібліографії зазначеного поняття базується на даних трактатів, знайдених, відібраних та побудованих у архіві зібрань Scopus.

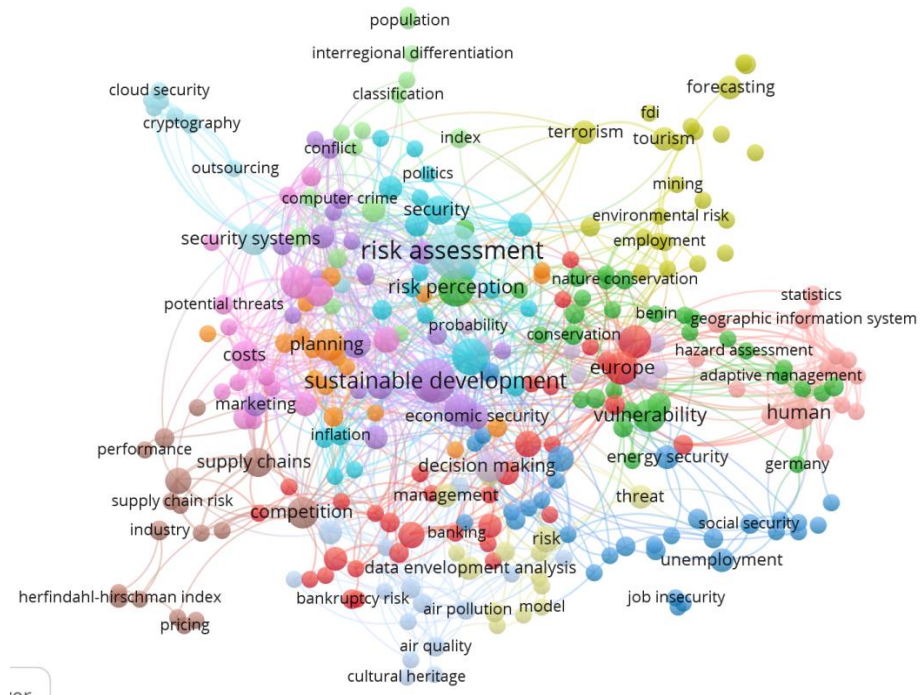

Рисунок 3.1 – Карта наукового бібліографічного поняття «threatindex» (індекс загрози) за період останніх п'яти, тобто 2016 - 2020 рр. за використанням програмного забезпечення VOSViewerv.1.6.10

Аналіз рисунку 3.1 надає можливість здійснити висновки про те, що дослідження теми визначення індексу загрози національної економіки, наразі доволі актуальне та затребуване, а доказом цього є велика чисельність робіт вчених за напрямком цієї сфери. На карті зображено кластери видань, сформованих по ключовими словам, що також групуються з даними. Таким

чином було виділено 14 певних кластерів, включаючи ключові слова, що різняться між собою відмінними кольорами. Особливо великими є кластери, що мають зв'язок з такими поняттями як оцінювання ризику, стабільний розвиток, економічна безпека, прийняття рішень, системи безпеки, банкрутство, інфляція, безробіття тощо.

З метою здійснення оцінки індексу загрози національної економіки пропонується побудувати таку структурно-логічну математичну модель, що включає відповідну послідовність певних етапів дослідження.

Перший етап. Обрання вхідної статистичної інформації в динаміці за проміжок часу 2008 - 2019 рр.. До таких вхідних предикторів віднесено: Дефіцит державного бюджету, % до ВВП; Обсяг загального боргу, % до ВВП; Частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків; Міжнародні резерви країни в місяцях імпорту; Рівень доларизації, частка іноземної валюти у грошовій масі, %; Контроль корупції; Політична стабільність та відсутність насильства / тероризму; Верховенство права; Рівень інфляції, %; Рівень безробіття,%; Індекс GINI; Рівень тіньової економіки, % ВВП; таблиця 3.1, Г.1) [19].

2 етап. Приведення показників вхідної інформаційної бази дослідження до співставного вигляду шляхом проведення нелінійної нормалізації за наступною формулою 3.1:

$$I_{ij} = \left(1 + e^{\frac{\bar{x}_j - x_{ij}}{\sigma(x_j)}}\right)^{-1} \quad (3.1)$$

де I_{ij} – нормалізоване значення j -го показника характеристики загрози національної економіки за i -ий рік;

\bar{x}_j – середнє значення j -го показника характеристики загрози національної економіки за досліджуваний часовий діапазон;

Таблиця 3.1 – Динаміка характеристик оцінки індексу загрози національної економіки

Індикатор	Порогове значення	Рік				
		1	...	t	...	T
Дефіцит державного бюджету, % до ВВП	не більше 3-4					
Обсяг загального боргу, % до ВВП	не більше 60					
Частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків	не більше 30					
Міжнародні резерви країни в місяцях імпорту	не менше 3					
Рівень доларизації, частка іноземної валюти у грошовій масі, %	не більше 10					
Контроль корупції						
Політична стабільність та відсутність насильства / тероризму						
Верховенство права						
Рівень інфляції, %	не більше 7					
Рівень безробіття, %	не більше 7,6					
Індекс GINI						
Рівень тіньової економіки, % ВВП						

Джерело: складено автором за [19]

x_{ij} – фактичне значення j -го показника характеристики загрози національної економіки за i -ий рік;

$\sigma(x_j)$ – середнє квадратичне відхилення j -го показника характеристики загрози національної економіки за досліджуваний часовий діапазон.

Розрахунки нормалізованих значень показників вхідної інформаційної бази дослідження на основі застосування формули (3.1) представимо в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Розрахункові нормалізовані показники загрози національній економіці

Показник	Рік					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Дефіцит державного бюджету, % до ВВП	0,28	0,66	0,88	0,32	0,62	0,72
Обсяг загального боргу, % до ВВП	0,16	0,28	0,35	0,31	0,31	0,35
Частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків	0,48	0,45	0,62	0,67	0,58	0,38
Міжнародні резерви країни в місяцях імпорту	0,91	0,64	0,74	0,50	0,37	0,29
Рівень доларизації, частка іноземної валюти у грошовій масі, %	0,50	0,64	0,30	0,44	0,69	0,11
Контроль корупції	0,74	0,33	0,35	0,31	0,26	0,18
Політична стабільність та відсутність насильства / тероризму	0,63	0,57	0,63	0,61	0,61	0,48
Верховенство права	0,86	0,53	0,28	0,24	0,40	0,30
Рівень інфляції, %	0,71	0,54	0,41	0,39	0,26	0,25
Рівень безробіття, %	0,11	0,60	0,42	0,36	0,29	0,22
Індекс GINI	0,84	0,51	0,35	0,30	0,33	0,30
Рівень тіньової економіки, % ВВП	0,41	0,71	0,66	0,41	0,41	0,54

Продовження таблиці 3.2

Показник	Рік					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Дефіцит державного бюджету, % до ВВП	0,75	0,29	0,40	0,27	0,34	0,35
Обсяг загального боргу, % до ВВП	0,69	0,78	0,79	0,71	0,59	0,67
Частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків	0,33	0,71	0,89	0,45	0,20	0,19
Міжнародні резерви країни в місяцях імпорту	0,15	0,42	0,52	0,50	0,46	0,42
Рівень доларизації, частка іноземної валюти у грошовій масі, %	0,70	0,70	0,78	0,66	0,30	0,28
Контроль корупції	0,42	0,45	0,78	0,82	0,67	0,67
Політична стабільність та відсутність насильства / тероризму	0,27	0,28	0,29	0,29	0,30	0,92
Верховенство права	0,36	0,26	0,49	0,76	0,73	0,72
Рівень інфляції, %	0,46	0,94	0,50	0,51	0,44	0,39
Рівень безробіття, %	0,70	0,67	0,72	0,75	0,59	0,66
Індекс GINI	0,17	0,57	0,41	0,72	0,74	0,73
Рівень тіньової економіки, % ВВП	0,87	0,76	0,48	0,30	0,21	0,19

Джерело: складено автором за [19]

3 етап. Відбір релевантних показників оцінювання індексу загрози національної економіки на базі комбінації методів Парето та діаграми розсіювання. Переходячи до реалізації даного етапу побудови структурно-логічної математичної моделі оцінювання індексу загрози національної економіки, розглянемо теоретичні аспекти застосування зазначених методів до фільтрації релевантних пре дикторів вхідної інформаційної бази дослідження. Так, діаграма Парето використовується для відображення відносної важливості всіх можливих проблемних аспектів з метою знаходження початкової точки для подальшого спостереження за результатами, пошуку головної причини проблеми, результативного розв'язання питання.

Досить цікавими є історичне становлення та застосування діаграми Парето. Так, італійським вченим Парето В. у 1897 р. сформульовано закон розподілення доходів, що передбачає нерівномірний розподіл усіх наявних благ. Американським науковцем Лоренцом М. зображено таку теорію у вигляді діаграми. Економіст Джуран Д. вивчав особливості якості, та використав діаграму з метою класифікації певних проблем якості, а саме: небагаточисленні, але є суттєво важливими, та багаточисленні, але не суттєво важливі. Він назвав свій метод аналіз Паретто.

Отже, передбачається, що зосередження уваги на найбільш важливих проблемах сильніше впливає на отримання бажаних результатів. Відомим є правило з назвою 20/80, що означає: зосередження 20% зусиль на найважливіших питаннях призводить до можливості отримати 80% результатів. А решта 80% зусиль дозволяють отримати тільки решту 20% від усіх результатів.

Слід зазначити, що діаграма Парето виступає особливим типом вертикального столбикового графіка, що дозволяє знайти порядок вирішення виникаючих проблем. В цьому випадку є можливість досягти значно більших

результатів, опрацьовуючи найвищий стовпчик, а не розподіляючи увагу щеї на менші стовпчики .

Побудови діаграми Парето передбачає використання такої методики: спочатку здійснити відбір проблемних питань, що необхідно між собою порівняти та розмістити по ступіням важливості; визначити певний єдиний стандартний масштаб для можливості здійснити порівняння одиниць виміру; визначити період часу для дослідження; зібрати всі необхідні дані; визначити та порівняти частоти появи відповідних категорій; перерахувати категорії проблем на горизонтальній осі графіка зліва направо в порядку спадання ознаки критерію; відмітити на вертикальній осі графіку зазначеного масштабу від 0% до 100%, за якого 100% включає загальна сумарна частота виникнення всіх можливих категорій проблем.

Таким чином, переходячи до побудови діаграми Парето з метою вибору релевантних предикторів оцінювання індексу загрози національної економіки проведемо ряд проміжних кроків, а саме: 1) діапазон можливих нормалізованих значень вхідних предикторів розіб'ємо на 10 рівномірних інтервалів (від 0 до 0,1; від 0,1 до 0,2; від 0,2 до 0,3; від 0,3 до 0,4; від 0,4 до 0,5; від 0,5 до 0,6; від 0,6 до 0,7; від 0,7 до 0,8; від 0,8 до 0,9; від 0,9 до 1,0); 2) обчислимо кількість випадків протягом досліджуваного часового діапазону попадіння нормалізованих значень предикторів характеристики рівня загрози національної економіки визначеним інтервальним межам (таблиця 3.1); 3) обчислимо частоти використання предикторів (графа «Сума всього» таблиці 3); 4) визначимо частоти попадіння нормалізованих значень предикторів у кожен з визначених на першому кроці інтервалів, результати представимо у рядку «Сума» таблиці 3.3. На основі аналізу розрахованих на даному кроці частот визначимо 20% інтервалів, якими можна знехтувати при визначенні пріоритетності вхідних предикторів – тобто інтервали від 0 до 0,1 та від 0,1 до 0,2, оскільки саме не них припадає найменша кількість частот; 5) обчислимо

80% значущих частот використання предикторів (графа «Сума 80%» таблиці 3.3). Так, на основі результатів проведення даного кроку визначимо, що найменші значення частот за сумою 80%, тобто значення в розмірі 30 одиниць, мають 2 предиктори: Рівень доларизації, частка іноземної валюти у грошовій масі, % та Рівень тіньової економіки, % ВВП. Саме ці два предиктори пропонуються вилучити з подальших розрахунків індексу загрози національної економіки.

Таблиця 3.3 – Частота попадіння нормалізованих значень показників предикторів характеристики рівня загрози національної економіки інтервальним межах від 0 до 1

Показник\Інтервал можливих значень	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1	Сума всього	Сума 80%
Дефіцит державного бюджету, % до ВВП	0	0	3	2	4	2	6	4	7	4	32	32
Обсяг загального боргу, % до ВВП	0	1	1	5	1	6	2	9	2	9	36	35
Частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків	0	0	1	2	4	3	6	4	7	4	31	31
Міжнародні резерви країни в місяцях імпорту	0	1	1	2	5	3	6	4	6	5	33	32
Рівень доларизації, частка іноземної валюти у грошовій масі, %	0	1	2	1	3	2	8	3	8	3	31	30
Контроль корупції	0	1	1	4	3	4	4	6	5	6	34	33
Політична стабільність та відсутність насильства / тероризму	0	0	5	0	6	1	10	1	10	1	34	34
Верховенство права	0	0	4	1	6	2	6	4	7	4	34	34
Рівень інфляції, %	0	0	2	1	5	4	5	5	5	6	33	33
Рівень безробіття, %	0	1	2	2	3	3	5	6	5	6	33	32
Індекс GINI	0	1	2	3	3	5	3	7	4	7	35	34
Рівень тіньової економіки, % ВВП	0	0	1	1	5	2	6	4	7	4	30	30
Сума	0	6	25	24	48	37	67	57	73	59		

На основі даних таблиці 3.3 (графи «Сума всього» та «Сума 80%») побудуємо діаграму Парето (рисунок 3.2), яка візуально дозволяє визначити 80% релевантних і 20% не релевантних предикторів вхідної бази дослідження. Для побудови даної діаграми обчислимо відносний показник структури в розрізі зазначених граф таблиці 3.3. Діаграма Парето виступає підтвердженням доцільності видалення таких предикторів як Рівень доларизації, частка іноземної валюти у грошовій масі, % та Рівень тіньової економіки, % ВВП.

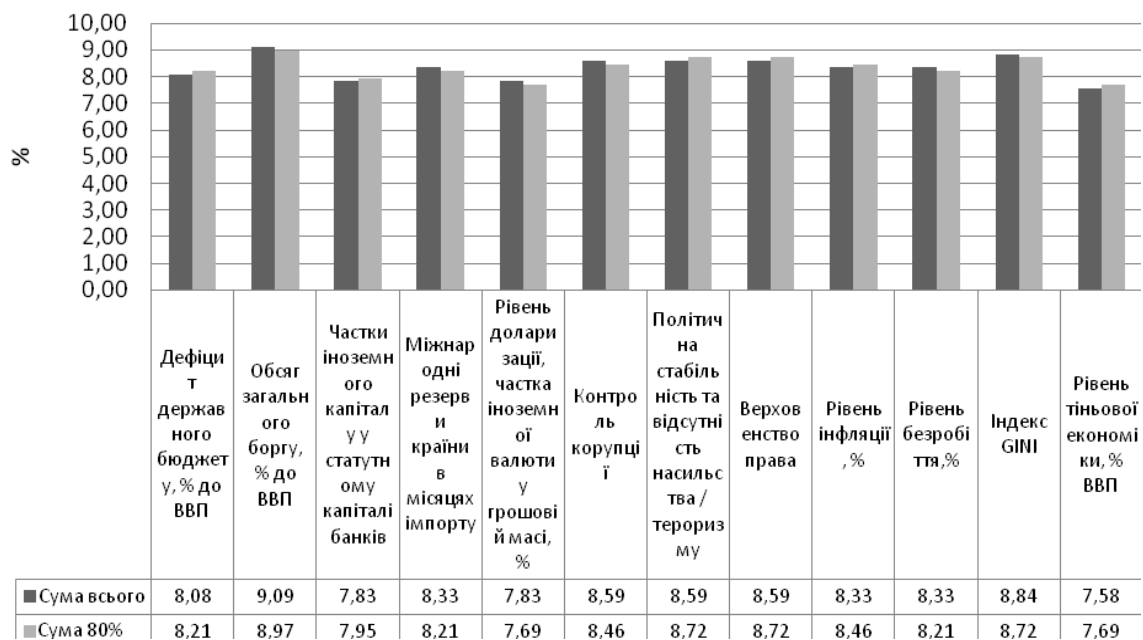

Рисунок 3.2 – Діаграма Парето вибору релевантних предикторів оцінювання індексу загрози національної економіки

В розрізі дослідження окресленої проблематики визначення релевантності предикторів окрема увага віддається діаграмі розсіювання (розкиду). Ця діаграма використовується для зображення тих процесів, що відбуваються з однією з аналізованих змінних категорій, у випадку за якого інша змінна категорія також змінюється; проведення перевірки припущення щодо взаємозв'язку двох аналізованих змінних категорій, оцінювання величини сили

такого взаємозв'язку. При цьому діаграма розкиду не дозволяє встановити причинно-наслідкового взаємозв'язку.

Так побудуємо діаграму розсіювання (рисунок 3.3), аналіз якої дозволяє підтвердити висновок про доцільність акцентування уваги при виборі релевантних предикторів саме інтервалів нормалізованих значень від 0,2 до 1.

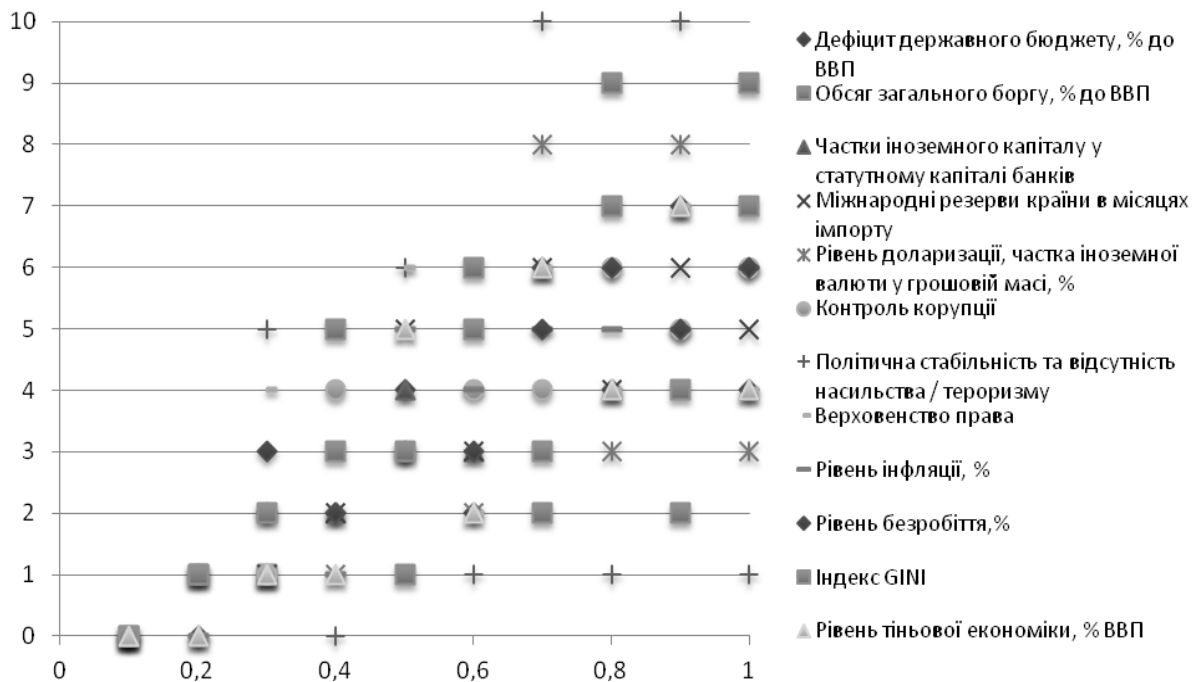

Рисунок 3.3 – Діаграма розсіювання вибору релевантних предикторів оцінювання індексу загрози національної економіки

4 етап. Оцінювання інтегрального індексу загрози національної економіки за допомогою функції Кернела та мультиплікативної форми згортки. Так, функція Кернела являє собою новий метод, що в своїй основі використовує концепцію регресії Кернела. Така концепція дозволяє ефективно моделювати періодичні явища та процеси, враховуючи та долаючи при цьому обмеження певних методів.

Функція Кернела застосовується при вимірюванні подібності між парами певних показників. При цьому метою такого дослідження є моделювання періодичних процесів та явищ у визначених часових рядах, тому функцію Кернела можна представити у вигляді формули 3.2:

$$k(t_i, t_j) = \exp \left[-\frac{2}{l^2} \sin \left(\pi \frac{t_i - t_j}{\rho} \right)^2 \right] \quad (3.2)$$

де t – показник часу;

$k(t_i, t_j) \in (0, 1)$ – вихідний результат функції Кернела. Він вимірює відповідну схожість двох часових показників t_i і t_j , у вигляді функції відстані, що є між ними, а також функції двох певних параметрів;

$\theta = \{p, \ell\}$ - період і довжина функції Кернела.

Переходячи до застосування функції Кернела в розрізі оцінювання складових індексу загрози національної економіки за предикторами, представимо пару показників як з одного боку, нормалізованого значення j -го показника характеристики загрози національної економіки за i -ий рік та, з іншого боку, середнього нормалізованого значення \bar{I}_j даного показника (формула 3.3):

$$k(I_{ij}, \bar{I}_j) = \exp \left[-\frac{2}{l^2} \sin \left(\pi \frac{I_{ij} - \bar{I}_j}{\rho} \right)^2 \right] \quad (3.3)$$

$$\bar{I}_j = \frac{\sum_{i=1}^m I_{ij}}{m}$$

де $k(I_{ij}, \bar{I}_j)$ – функція Кернела залежності від нормалізованого значення j -го показника характеристики загрози національної економіки за i -ий рік та середнього нормалізованого значення \bar{I}_j ;

\bar{I}_j – середнє арифметичне значення j -го нормалізованого показника характеристики загрози національної економіки за досліджуваний проміжок часу;

m – кількість показників характеристики загрози національної економіки;

l, ρ – параметри функції Кернела.

Обчисливши значення функції Кернела в розрізі кожного відібраного на попередньому етапі пре диктора індексу загрози національної економіки за кожен рік досліджуваного часового діапазону, виникає необхідність їх згортки до єдиного узагальнюючого індикатора за допомогою мультиплікативної форми згортки на основі методики середнього геометричного. В той же час, індекс загрози інтерпретується як індекс-дестимулятор національної економіки, саме тому для відображення даного негативного аспекту характеристики розрахункового індексу, виникає необхідність розгляду її величини як одиниці мінус середнє геометричне функцій Кернела кожного релевантного предиктора (формула 3.4):

$$D_i = 1 - \sqrt[n-1]{\prod_{j=1}^n k(I_{ij}, \bar{I}_{ij})} \quad (3.4)$$

де D_i – інтегральний індекс загрози національної економіки за i -тий рік;

n – кількість років досліджуваного часового діапазону;

m – кількість показників характеристики загрози національної економіки;

Формула (3.4) з урахуванням умовних позначень набуває вигляду формули 3.5:

$$D_i = 1 - \sqrt[n-1]{\prod_{j=1}^n k(I_{ij}, \bar{I}_{ij})} = 1 - \sqrt[n-1]{\prod_{j=1}^n \exp\left[-\frac{2}{l^2} \sin\left(\pi \frac{I_{ij} - \bar{I}_{ij}}{\rho}\right)^2\right]} \quad (3.5)$$

Обираючи в якості параметрів функції Кернела $l = 0,2$, $\rho = 5$, результати розрахунків за формулою (3.5) та усі проведені проміжні обчислення систематизуємо в таблиці 3.4.

Розрахувавши значення інтегрального показника за формулою 3.5, як індикатора загрози національної економіки в динаміці з 2008 по 2019 рр., виникає необхідність візуалізації як загальної тенденції поведінки даного індексу в часі, так і варіації в межах від мінімально та максимально можливих рівнів. Для цього побудуємо рисунок 3.4.

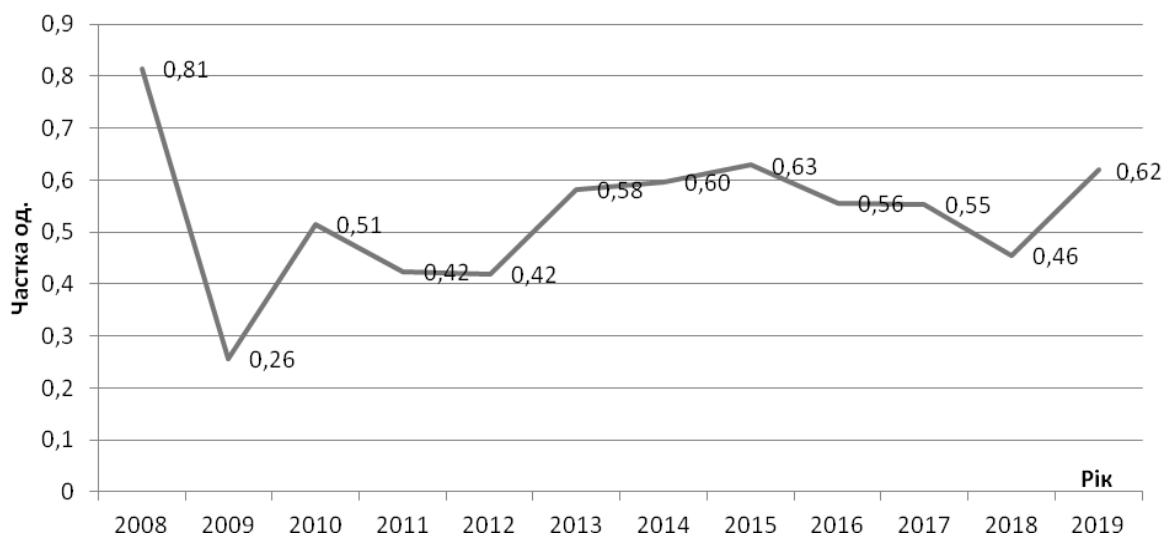

Рисунок 3.4 – Динаміка індексу загрози національній економіці з 2008 по 2019 рр.

Аналіз рисунку 3.4 дозволяє стверджувати, що загальна тенденція індексу загрози національній економіці характеризується як зростаюча.

Крім того, усі країни в більшому чи меншому ступені прагнуть забезпечити довготривалі вигідні стратегічні переваги в напрямку економічних стабільності. А процеси, що відбуваються в глобальному світовому співтоваристві, гостро впливають на становлення та розвиток світового господарства, політичні та економічні відносини у суспільстві.

Таблиця 3.4 – Динаміка проміжних розрахунків та інтегрального індексу загрози національної економіки з 2008 по 2019 рр.

Показник	порогове значення	Рік					
		2008	2009	2010	2011	2012	2013
Дефіцит державного бюджету, % до ВВП	не більше 3-4	0,40	0,56	0,05	0,58	0,74	0,36
Обсяг загального боргу,% до ВВП	не більше 60	0,11	0,39	0,64	0,49	0,51	0,63
Частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків	не більше 30	0,99	0,95	0,72	0,56	0,86	0,77
Міжнародні резерви країни в місяцях імпорту	не менше 3	0,04	0,64	0,31	1,00	0,74	0,44
Контроль корупції		0,32	0,57	0,66	0,49	0,33	0,14
Політична стабільність та відсутність насильства /тероризму		0,68	0,88	0,70	0,75	0,76	1,00
Верховенство права		0,08	0,97	0,42	0,27	0,85	0,47
Рівень інфляції, %	не більше 7	0,38	0,94	0,91	0,83	0,38	0,35
Рівень безробіття,%	не більше 7,6	0,05	0,84	0,86	0,66	0,40	0,20
Індекс GINI		0,10	1,00	0,67	0,46	0,56	0,46
Integralindex		0,81	0,26	0,51	0,42	0,42	0,58

¹Продовження таблиці 3.4

Показник	порогове значення	Рік					
		2014	2015	2016	2017	2018	2019
Дефіцит державного бюджету, % до ВВП	не більше 3-4	0,28	0,46	0,86	0,40	0,65	0,68
Обсяг загального боргу, % до ВВП	не більше 60	0,50	0,22	0,19	0,42	0,84	0,57
Частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків	не більше 30	0,58	0,39	0,05	0,95	0,19	0,16
Міжнародні резерви країни в місяцях імпорту	не менше 3	0,10	0,91	0,99	1,00	0,98	0,91
Контроль корупції		0,89	0,96	0,22	0,13	0,54	0,57
Політична стабільність та відсутність насильства / тероризму		0,39	0,42	0,47	0,47	0,49	0,03
Верховенство права		0,71	0,34	1,00	0,25	0,33	0,37
Рівень інфляції, %	не більше 7	0,99	0,02	0,99	0,99	0,97	0,83
Рівень безробіття,%	не більше 7,6	0,49	0,59	0,43	0,32	0,87	0,65
Індекс GINI		0,12	0,90	0,87	0,39	0,31	0,35
Integralindex		0,5962	0,6287	0,556	0,5538	0,4557	0,619505

Джерело: складено за [19]

Все це спричиняє формування нових загроз і ризиків для розвитку національної економіки та забезпечення безпечного функціонування держави. Забезпечення економічної безпеки має на увазі, передусім, створення оптимального, ефективного механізму та методології формування національної економічної безпеки країни на основі побудови структурно-логічної математичної моделі, що включає відповідну послідовність певних етапів дослідження факторів та показників загроз національної економіки.

Так, формування, розрахунок, оцінка та аналіз узагальненого показника індексу загрози національної економіки, дозволить допомогти у вирішенні основних поставлених цілей ефективного, стабільного, а головне безпечного функціонування національної економіки, таких як: стабільне зростання обсягів національного виробництва; стабілізація рівня цін; забезпечення стабільно високого рівня зайнятості населення; підтримка рівноваги у зовнішньоторговельному балансі. Запропонована методологія дозволить своєчасно та оперативно забезпечувати підтримку необхідних організаційних, інституційних, нормативно-правових умов, що передбачають спроможність системи національної економіки до протистояння зовнішніх та внутрішніх загроз та навантажень, подальшої якісної адаптації до проблем та дестабілізуючих факторів, і як результат швидкому відновленню після впливу негативних чинників.